

1876 ANAYASASI'NIN BİLİNMEYEN İKİ TASARISI

*Selda Kaya KILIÇ**

Osmanlı Devleti 17. ve 18. yüzyıllarda bir gerileme ve çöküş dönemine girmiştir. 19. yüzyıl ise bir anlamda bu çöküşü durdurmak amacıyla alınan tedbirler ve modern anlamda birtakım değişikliklerin yapıldığı bir dönemdir. III. Selim ve II. Mahmut'un reformları, Gülhane Hatt-ı Hümayunu, Islahat Fermanı gibi halka haklar tanıyan fermanlar Padişahlar tarafından verilmiştir. Bütün bu gelişmeler Anayasalı bir devlet yönetimine giden kilometre taşları olmuştur. Osmanlı Devleti'nin ilk yazılı anayasası olarak sayabileceğimiz 1876 Kanun-ı Esasi'si bu açıdan büyük bir önem taşımaktadır.

1876 Anayasası'nın hazırlanışı, birçok araştırma ve incelemede genel çizgeleri ile ele alınmış işlenmiştir. Ancak doğrudan doğruya Kanun-ı Esasi'nin hazırlık aşamasını, yapılan tartışmaları ve hazırlanan tasarıları ele alan ayrıntılı, kapsamlı bir inceleme henüz yapılmamıştır. Bu noktadan hareketle Yüksek Lisans tez konusu olarak seçtiğimiz "*1876 Kanun-ı Esasi'sinin Hazırlanması ve Meclis-i Mebusan'ın Açılışı*" adlı tezimizde, Kanûn-ı Esasi'nin ilânını hazırlayan gelişmeler, V. Murat dönemi ve Abdülhamid'in tahta çıkarılması, Kanun-ı Esasi'nin hazırlanışı, ilânı, Meclis-i Mebusan'ın toplanması gibi konuları işleyerek, Komisyon'un oluşturulması, sunulan tasarılar çalışmaları ve Komisyon'un hazırladığı tasarılar üzerinde ağırlıkta durarak konu işlenmiştir.

Kanun-ı Esasi'nin hazırlanması safhasında bugüne kadar bilinen tasarıların dışında, iki ayrı tasarı daha vardır. Bilindiği gibi Mithat Paşa tasarısı, Sait Paşa tasarısı ve Süleyman Paşa tasarısı olmak üzere üç ayrı tasarı bulunmaktadır. Bu tasarılar çeşitli araştırmalarda ele alınmıştır.

* Selda Kaya Kılıç, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi.

Bugüne kadar bilinen başlıca tasarılarından Mithat Paşa'nın "*Kanun-ı Cedid*" adı altında yazmış olduğu tasarı sekiz bölüm ve elli dokuz maddeden oluşmaktadır¹. Bu tasarı ile ilgili olarak Tarık Zafer Tunaya değişik bir iddia ortaya atmaktadır. Tunaya Kanun-ı Cedid'in basılı ve el yazısı olarak iki ayrı metni bulunduğunu ve bu iki metin arasında da farklılıklar olduğunu belirtmektedir. Böyle bir durum mümkün olabilir. Belki de Mithat Paşa'nın ilk olarak kaleme aldığı metin, Tunaya'nın el yazısı olarak bahsettiği belgedir. Bunun üzerinde birtakım değişiklikler yapmış olabilir. Bu nedenle basılı metin ile arasında farklılıklar olacaktır. Ancak her ne kadar Tunaya yazma metnin Yıldız Evrakı içerisinde yer aldığını söylüyorsa da, arşivde yaptığımız çalışmada, Yıldız Evrakı içerisinde böyle bir metne rastlanılamadı. Tunaya, "1876 Kanun-ı Esası'si ve Türkiye'de Anayasa Geleneği" adlı yazısında basılı metin ile yazma metin arasındaki bazı farklılıkları da açıklamaktadır². Böyle bir karşılaştırma yaptığımıza göre, yazma metin kendisinin elinde bulunmaktadır. Tunaya'nın sözünü ettiği yazma metin elimizde olmadığından dolayı Kanun-ı Cedid hakkındaki değerlendirmemizi Üss-i İnkılap adlı eserde yayınlanmış olan metni esas alarak yapacağız.

Bu konu ile ilgili olarak ilginç bir iddia'da Namık Kemal tarafından ortaya atılmıştır. Namık Kemal, Üss-i İnkılap'da yayınlanmış olan "*Kanun-ı Cedid*"in Mithat Paşa tarafından değil de bir başkası tarafından yazıldığını belirtmektedir. Kuntay, bu konu ile ilgili olarak eserinde "Ahmet Mithat Efendi"nin direktifi ile yazdığı Üss-i İnkılap adlı eserde "*Kanun-ı Cedid*" başlığı altında Mithat Paşa'ya ait olduğunu tasrih ettiği, Namık Kemal'in Ahmet Mithat Efendi'ye yazdığı bir mektupta, Mithat Paşa tarafından değil başkası tarafından yazıldığını ileri sürdüğü layihadır." demektedir³.

Bilindiği gibi Namık Kemal'in mektupları Fevziye Tansel tarafından yayınlanmıştır. Yayınlanmış olan tüm mektupları araştırmamıza rağmen Ahmet Mithat Efendi'ye Namık Kemal tarafından gönderilmiş böyle bir mektuba rastlayamadık. Bu nedenle bu iddia'nın doğruluğunu kabul etmemiz mümkün görülmemektedir. Ayırı-

1. Ahmet Mithat, Üss-i İnkılap, C.II, s.321-333.

2. Tarık Zafer Tunaya, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, "1876 Kanun-ı Esası'si ve Türkiye'de Anayasa Geleneği" maddesi, c.I, s.30.

3. Mithat Cemal Kuntay, Namık Kemal Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında, II, İstanbul, 1326, s.36.

ca Mithat Paşa'nın kişiliği, Meşrutiyet'e olan tutkusu, bu konudaki liderliği ve yaptığı işler gözönüne getirildiği zaman, kendi adına bir başkasına kanun layıhası hazırlatması söz konusu olmamalıdır.

Mithat Paşa'nın "Kanun-ı Cedid" adı altında kaleme almış olduğu tasarı şu bölümlerden oluşmaktadır;

Memâlik-i Devlet-i Osmâniye (1,2. maddeler)

Zât-ı Hazret-i Padişahi ve Hanedân-ı Celili (3-16. maddeler).

Memûrin (17-19. maddeler).

Şûra-ı Devlet (20-25. maddeler).

Meclis-i Mebûsan (26-43. maddeler).

Tabiiyet-i Osmâniye ve Osmanlıların Hukûk ve Vezâifi (44-55 maddeler)

Kuvve-i İcrâiye (56, 57. maddeler).

Kanûn-ı Cedid'in Tadili (58, 59. maddeler)⁴ Kanûn-ı Cedid'in (Yeni Kanun) kapsamı tezimizde ayrıntıları ile işlendiğinden burada üzerinde durmaya fazla gerek görülmedi⁵.

Önemli olan bir nokta da, Mithat Paşa bu tasarımı hazırlarken yabancı anayasalardan yararlanmış mıdır? Yoksa yararlanmamış mıdır? Bu konu ile ilgili olarak kaynaklarda herhangi bir bilgiye maalesef rastlanılmadı. Tasarıda sıralanan maddelere batı ülkelerinin herhangi birisinin anayasasında rastlamak mümkündür. Bu nedenle şu veya bu ülkenin anayasasından alınmıştır diye kesin bir kaniya varmak yanlıştır. Mithat Paşa'nın düşündüğü ve kaleme aldığı anayasal gerçekleri kapsayan bir metin olarak görmek gerekir. Ancak bu metin kaleme alındığı zamanın koşulları içerisinde yeterli bir anayasa metni sayılamaz. Özellikle de Mithat Paşa gibi, Kanûn-

4. Ahmet Mithat, a.g.e., s.321-333.

5. Selda Kaya Kılıç, 1876 Kanûn-ı Esâsi'nin İlanı ve Meclis-i Mebûsan'ın Açılışı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1990, s.244-251.

i Esasi akımı ile bütünleşmiş bir öncünün 42. ve 43. maddeleri bu tasarıya koyması gerçekten düşündürücüdür⁶.

Diğer bir önemli konu da, Sadrazamlık makamının kaldırılarak yerine Başvekalet makamının getirilmiş olması düşüncesidir. Bilindiği gibi, II. Mahmut saltanatının son yıllarında aynı düzenlemeyi yaparak, Bakanlardan birine ek görev olarak Başvekilliği vermişti. Ancak Tazminatın ilanıyla çok kısa süren bu uygulama son bulmuştur. Aşağı yukarı 40 yıla yakın bir süre sonra Mithat Paşa'nın da böyle bir düzenleme yapmak istemesi, yapılan düzenlemelerde geçmişteki örneklerinden yararlandığını gösteren delillerden biridir.

Sait Paşa tasarısına gelince, her ne kadar "Fransız Kanûn-i Esasi'si Üzerine Tanzim Eylediği Lâyihadır" diye bilinip, nitelendirilmekte ise de 4 Kasım 1848 ve 14 Ocak 1858 Fransız Anayasasını birleştirerek satır satır tercüme edilmesinden ibarettir⁷. Öyleki onuncu bölümde (Fasl-ı Tasi) Yürütme Gücü (Kuvve-i İcraiye) anlatılırken son kısımda "Millet Meclisi'nin rızâ-i ibtidâiyesi olmaksızın Fransa toprağına âsâkir-i ecnebiye ithâl olunamaz."⁸ ifadesini aktardığı gibi "Divân-ı Âyân" başlığı altında Senato'ya "*Sena*" deyiş, "Divân-ı Âyân" terimi ile çevirmiş, ancak arkasından, "Divân-ı Âyân diyeceğine "*Sena*" demekten kendini alamamıştır⁹. Âyân'a verilecek maaş'ı da "*senevi otuz bin Frank'ı geçmemek üzere*" derken, Padişah yerine de "*Hükümdar*" demiştir¹⁰.

Tasarı'nın kapsamında gözönünde bulundurulduğunda çok ayrıntılı olarak düzenlendiği, Fransa'nın idari, adli ve askeri yapısından yararlanıldığı açıkça görülmektedir. Bununla beraber, Kanûn-i Esâsi Komisyonun da Kanûn-i Esâsi taslakları hazırlanırken bu tercümeden yararlanıldığı, kimi ifade ve ibarelerin benzer şekilde taslaklara geçirildiği anlaşılmaktadır. Hatta Mithat Paşa tasarısında mebusluk süresi üç yıl olarak belirlenirken burada da süre üç yıldır.

6. 42. Maddede Mebuslar Meclisinin Padişah tarafından onaylanmayan kararları meclis yenilmedikçe yeniden görüşme konusu yapılamaz. Ancak hükümet uygun görür rıza gösterirse tekrar görüşülebilir hükmü yer almaktadır. 43. Madde ise, "Padişah her ne vakit menâfi-i mebûsanı fesh ve vakt-i muayyenenin'den gayri vakitte cem edebilir, ancak, ol-vech ile meclisin feshinde altı mah zarfında diğer meclisin akd ve içtimaini dahi emreder" hükmünü kapsamaktadır. Böylece Padişah gerek gördüğü zaman meclisi dağıtma yetkisi ile donatılmıştır.

7. Ahmet Mithat, age., s.351.

8. Ahmet Mithat, age., s.351.

9. Ahmet Mithat, age., s.353.

10. Ahmet Mithat, age., s.353.

Ülkenin vilayet, sancak, kaza ve nahiye olarak bölümlere ayrılması da Sait Paşa tasarısında yer almakta olup, uygulamadaki sistemimize uygun düşmekte, yöneticiler, vali, mutasarrıf, kaymakam ve nâhiye müdürü olarak adlandırılmaktadır. Sıkı yönetim ilânı ile ilgili hükümler, Kanûn-î Esâsi'deki hükümlerle benzerlik taşımaktadır. Geçici hükümleri de benzer şekilde taslaklara yansıtılmıştır.

Bütün bunlar bize Osmanlı Kanûn-i Esâsi'nin Fransız Anayasasından yararlanılarak hazırlandığı kanısını vermez. Zira Sait Paşa tasarısı Kanûn-i Esâsiye göre, daha sistemli ve ayrıntılı tutulmuştur. Tasarıda özellikle şu maddeler dikkati çekmektedir: Geniş kitlelerin hak ve hukuku ayrıntıları ile belirlenerek kurallara bağlanmıştır. Siyasi suçlardan idam cezası kaldırılmıştır. Mülkiyet hakkı ve basın hürlüğü yasa güvencesi altına alınmıştır.

Yasama yetkisi, Millet Meclisi adını taşıyan bir Meclis'e verilmiştir. Mebuslar halk tarafından kura ile seçileceklerdir. Meclisteki konuşma ve çalışmalarından ötürü sorumlu olmayacaklardır. Yürütme Gücü ve bölümünde hükümdarın, Bakanlardan başka memurlarla doğrudan doğruya konuşmayacakları, Meclis'in kabul ettikleri kanunlar eğer belirli bir süre içinde ilan edilmez ise, bunların Meclis Başkanı tarafından ilan edileceği hükmü getirilmiştir. Adalet kuvveti adlı sekizinci bölümde ise, hakimlerin ömür boyu şartı ile tayin edilecekleri, kanunun aleyhlerinde bir hüküm verilmedikçe görevlerinden uzaklaştırılmayacakları belirtilmiştir.

Sait Paşa tasarısı kısaca yukarıda açıkladığımız hükümleri içermektedir. Tasarı'nın bölüm başlıklarını aslına uygun biçimde verip, ayrıntılarla konumuzla doğrudan ilgisi olmadığı için girmeyeceğiz.

"Fasl-ı Evvel: Metbûiyyet Hakkında

Fasl-ı Sâni: Kanûn-i Esâsi ile Temin olunan Hukûk-ı Tebâ Bahsindedir.

Fasl-ı Sâlis: Kuvve-i Hükümet Bahsindedir.

Fasl-ı Râbi: Kuvve-i Kanûniye Beyânındadır.

Fasl-ı Hâmis: Kuvve-i İcrâiye Beyânındadır.

Fasl-ı Sâdis: Şûrâ-ı Devlet'e Dâirdir.

Fasl-1 Sâbi: İdâre-i Dâhiliye Beyânındadır.

Fasl-1 Sâmin: Kuvve-i Âdliye Beyânındadır.

Fasl-1 Tâsi: Kuvve-i Âskeriye Bahsindendir.

Fasl-1 Âşir: Madde-i Husûsiye

Fasl-1 Hâdi Âşer: Kanûn-ı Esâsi'nin Tadilat Bahsindendir.

Fasl-1 Sâni Âşer: Âhkâm-ı Muvakkatâ-i Divân-ı Âyân."

Süleyman Paşa'nın tasarısını anlatmaya geçmeden önce hakkında çok kısa bir bilgi vermeyi uygun bulduk.

Süleyman Hüsnü Paşa, 1838'de İstanbul'da doğmuş, 1892'de Bağdat'ta ölmüştür. 1859'da Harp Okulunu bitirdikten sonra Bosna, Hersek, İşkodra'da görev yapmıştır. Girit ayaklanmasının bastırılmasında gösterdiği başarıdan dolayı 1872'de Kaymakamlığa, ertesi yıl da Mirlivalığa terfi etmiştir. Ardından Askerî Okullar Nâzırı olmuş, bu okulların yönetmelik ve programlarına önemli yenilikler getirmiştir. Daha önce yalnız İslam ve Osmanlı tarihi okutulan askerî okullarda Türk Tarihinin ilk kez bir bütün olarak öğretilmesini sağlamıştır. Bu arada Mithat Paşa ile birlikte, Kanûn-i Esâsi'nin hazırlık çalışmalarında bulunmuştur. O da tıpkı, Mithat Paşa gibi İmparatorluğun geleceği için, Meşrutiyet idaresinin kurulmasına taraftardır. Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde de büyük rol oynamıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında, Şıpka geçidinde Rusları yenilgiye uğratmış, bu nedenle de "*Şıpka Kahramanı*" olarak ün kazanmıştır. Tuna ve Balkan orduları başkomutanlığına atanmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı yenilgi ile sonuçlanınca bundan sorumlu görülerek II. Abdülhamit tarafından mahkemeye verilmiştir. Aslında bu olayın gerçek nedeninin, Abdülaziz'in tahttan indirilmesi, yerine V. Murat'ın getirilmesi olayına (1876) Süleyman Paşa'nın Harp Okulu taburlarıyla katılması olduğu ileri sürülmektedir. Abdülaziz'in tahttan indirilmesi, Sultan Murat'ın tahta çıkarılması ile ilgili olayları anılarına dayanılarak anlatan "Hiss-i İnkılap" adlı eseri yazmıştı. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşını ayrıntılarıyla ele alan "Umdetü'l-Hâkâyık" adlı bir eseri daha vardır. "Süleyman Paşa Muhakemesi" adlı eser ise Süleyman Nesip adıyla tanınan oğlu tarafından babasının hatıralarına dayanarak yazılmıştır.

Sözünü edeceğimiz tasarı, "Süleyman Paşa Muhakemesi" adlı bu kitapta bulunmaktadır. Bu Kanûn-ı Esâsi taslağının tam metni dip notda da verilmektedir¹¹.

Süleyman Paşa Tasarısı, "Kanun-i Esâsi Müsveddesi" adı ile yazılmıştır. 45 madde'den oluşan tasarıda herhangi bir şekilde bölüm ayrılığı yapılmamış, madde 1, madde 2, madde 3 şeklinde 45 maddelik hükümler sıralanmıştır. 45. madde'nin sonunda "Bu müsvedde ber-vech-i bâlâ kırkbeş madde'den ibâret olup maddelerin tertipsizliğine ve bir çok esasın noksan olmasına bakılırsa bir gün aceleten kaleme alınmış ve tekrar mütâlaa ve tashih olunmamıştır¹²" gibi bir not'da yazılmıştır. Gerçekten de genel olarak maddelere baktığımızda ve diğer tasarıları gözönüne getirdiğimiz zaman, tasarı'nın biraz itinasız bir şekilde ele alındığını görmekteyiz.

Tasarıda Padişah hukukunu, Meclisin görevlerini, Mebus seçimlerini içeren maddeler yanında, Padişahın nakdi ve şahsi cezaları affetmeyeceği, Meclisin mahkum ettiği kişiyi affetme hakkı olmadığı ve Padişahın paranın ayarını düşüremeyeceği gibi konulara değinmektedir.

Tasarıda Divân-ı Memâlik adlı bir meclis önerilmektedir. Üyeler vilayetlere göre belirlenecektir. Bu meclis'in 35 gayr-i resmi ve 30 resmi üyesi olacaktır. Resmi üyeler "kazasker, müşirân, umerâyı berriye ve bazı ricalden oluşan fünûn, maarif, ticaret ve emlak" temsilcisi olmamakla beraber para ve şahıs cezalarını affetmeye yetkisi yoktur¹³.

Süleyman Paşa tasarısı özetle bu hükümleri içermektedir. Tasarı'nın hem içerik hem de yazımı kurallarına şekil bakımından uygun olmadığından büyük bir önemi yoktur. Bu nedenle üzerinde fazlaca durmaya gerek görülmedi.

KANÛN-I ESÂSİ KOMİSYONU'NUN KURULMASI

II. Abdülhamit'in tahta çıkarılmasının neden meşruti bir düzeni kabûl etmesinden dolayıdır. Ancak 31 Ağustos 1876 tarihinde tahta çıkan II. Abdülhamit verdiği sözleri yerine getirmede hiç de acele

11. Süleyman Nesip, Süleyman Paşa Muhakemesi I, Konsantiniye, 1328, s.63-66.

12. Süleyman Paşa Muhakemesi, s.66.

13. İlknur Polat, "Süleyman Paşa'nın Kanûn-ı Esâsi Tasarısı" adlı yayınlanmamış makalesi.

etmemektedir. Cülûs Hattını dahi 12 günlük bir gecikme ile yayınlamıştır.

Sözünü edeceğimiz bu komisyon kurulmadan önce'de Kanûn-i Esâsi tasarılarının hazırlanması ile ilgili bazı çalışmaların yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Başbakanlık Arşiv'inde görmüş olduğum bir belgede yer alan görüş ve düşünceler Kanûn-i Esâsi'ye neden gerek gördüğünü açıklamaktadır. Şöyle ki, "Takviye-i İdâre-i hükümet ve telif-i hukûk ve menâfi-i tebâ için, ihtiyacât-ı asr ile mütenâsib Devlet-i Âliye'nin düvel-i müsnedine beyninde haiz olduğu... ve mevki-i ufûk-ı tanzimât-ı celile vâzı... saltanât-ı seniye'nin usûl-i idâre-i esâsiyesi şer-i şerife müstenid bulunmasına ve şeriatın mütemeddine-i âhkâmı devletin menâfi-i maliyesi için dahi zemin-i kâfi olmasına mebni idare-i umûmiye-i hükümet için ittihaz edilecek kaide-i mesûliyete dair yapılacak nizamnâmeler âhkâmının herhalde şer-i şerife ile tatbik ve telif edilmesi lâzım geleceğine ve bu dahi evvel emr'de erbâb'-ı ehliyet ve *memûlat*'dan mürekkep bir cemiyet akdiyle..." mümkün olacağı belirtilmektedir. Bunun içinde diğer devletlerin yönetim biçimlerini bilen kanunlardan anlayan Osmanlı Hükümetince alınabilecek olanlarını seçmeye muktedir, mülki memurlardan şeri hükümlere uygunluk içinde ulemadan böyle bir cemiyettir oluşmasında yer verilmesi, bu nitelikli kimselerin isimlerinin belirlenerek onlardan oluşacak komisyonu "Kanûn-i Esâsi ve Nizam Lâyihalarının" hazırlanmasında onların arasından seçilecek kimselerin görevlendirilmesi, hazırlanacak tasarının Bakanlar Kurulu'nda incelendikten sonra gerekenin yapılması konularının Padişah'ın düşüncesi olduğu belirtiliyor. Bunun için bu akşam Bakanlardan oluşacak bir meclis-i meşveret toplanması, akla gelecek konuların karara bağlanmasının Padişah'tan istenmesi meclis-i umûmi'nin toplanmasında Padişah'ın isteğiyle ertelenmesi, Bosna, Hersek ve Bulgaristan için istenen bağımsız yönetimin oluşmasına gerek bırakmamak için vilâyet umum meclis'in sahip olacağı yetkilerin meclis-i umûmiye bırakılmasının Padişaha önerilmesinin uygun olduğu belirtiliyordu¹⁴.

14. Başbakanlık Arşivi (Bundan sonra B.A.) Kısım No: 23, Evrak No: 1838, Zarf No: 11, Karton No: 71 "Kanûn-ı Esâsi'nin Tanzimini müzâkere etmek üzere zevât tarafından tetkikat yapılmasına dair Mabeyn Başkatipliğinden Sadârete yazılan 11 N.229 tarihli cevabi tezkeresi."

Bunun üzerine 30 Eylül 1876'da Abdülhamit'in iradesi ile ülema ve üst düzey devlet görevlilerinden oluşan bir komisyon toplanmış, yapılacak idari düzenlemelerin yanısıra Anayasa konusu da yeniden görüşülmeye başlamıştı. 30 Eylül 1876 tarihli bir irade ile bu, Bakanlar Kuruluna ve devlet ileri gelenlerine bildirilmişti¹⁵. Böylece Mithat Paşa başkanlığında özel bir meclis oluşturuldu. 20 kişiden oluşan bu özel komisyon Kanun-i Esasi konusunu görüşmeye karar vermişti. Böylece Anayasanın hazırlanması için çalışmalar resmen ve fiilen başlatılmış oldu.

Bu komisyona Mithat Paşa ve Sait Paşa Kanun-i Esasi tasarıları sunmuş ancak görüşmelerde bir sonuca varılamamıştı. Komisyonda Kanun-i Esâsi lehine ve aleyhine tartışmalar olmuş, bu tartışmalar basına da yansımıştı. Ayrıca Kanûn-ı Esâsi'ye karşı olanlar basılı bildirimler bile dağıtmıştı. Nitekim 8 Ekim 1876'da Babıâli'de toplanan Bakanlar Kurulunda yeni bir komisyon kurulması kararının alınması, bu düşüncemizi doğrulamaktadır.

8 Ekim 1876 (19 Ramazan 1293) Babıâli'de toplanan Meclis-i Vükelâ, ilanı düşünülen Kanûn-ı Esâsi ile ilgili neler yapılabileceğini tesbit edecekti. Ayrıca Meclis-i Umûmi'nin görevlerini, bakanlarla memurların uyacakları kuralları belirleyecek, yönetmeliklerin hazırlanması ile görevlendirilecek bir komisyonun kurulmasının Padişah'ın emri gereği olduğu gözönünde tutularak komisyon için akla gelenlerin isimlerini kapsayan bir liste hazırlanmıştır. Liste Padişahın onayına sunulmuştu. Bunun üzerine aynı gün Mabeyn-i Hümayun Başkatipliğinden Sadrazamlığa tebliğ edilen "İrâde-i Seniye" ile arz olunan komisyonun Şûrâ-yı Devlet Reisi Mithat Paşa başkanlığında hemen kurulması uygun görülmüştü¹⁶.

*"Kanûn-i Esâsi ve Meclis-i Umûminin Vezayif-i Dahiliyesine dair yapılacak nizamet lâyhalarının tanzimine mahsus komisyon azaları"*¹⁷ başlığı altında verilen üyelerin isimlerini alfabetik sıraya uygun olarak veriyoruz.

15. Ahmet Mithat, age, s.196; Roderich Davison, Reform in the Otoman Empire, 1856-1876, Princeton, New Jersey, 1963 s.368.

16. B.S. Baykal, "I. Meşrutiyet'e Dair Belgeler", TTK. Belleten, Sayı: 96, s.602.

17. B.S. Baykal, I. Meşrutiyet'e Dair Belgeler, Belleten, Sayı:96, s.602.

8 Ekim 1876 tarihli listede adları yer alan üyeler şunlardır:

1. Abidin Bey (Borsa Komiseri)¹⁸
2. Ahmet Esat Efendi (Uryanizade)
3. Aleksandır (Karatodori) Efendi (Hariciye Müsteşarı)
4. ve 5. Ferik (Sonradan seçilecek iki kişi)
6. Hayrullah Efendi (Yesarizade, Üsküdar Hukuk Mahkemesi Reisi)
7. Hilmi Efendi (Esseyid Ahmet Hilmi)
8. Halil Efendi (Fetva Emni)
9. Kadri Bey (Şehremini)
10. Kostaki Bey (Altıncı Daire Reisi)
11. Namık Paşa (Heyet-i Vükela Üyesi)
12. Odiyan Efendi (Nafia Müsteşarı)
13. Ohannes Efendi (Şura-yı Devlet Azası) (Chammich Qhan-nes)
14. Ömer Efendi (Evkaf Müfettişliği Müsteşarı)
15. Ömer Efendi (Meclis Tetkikat Üyesi)
16. (Mehmet) Kani Paşa (Heyet-i Vükela Üyesi)
17. Mithat Paşa (Şura-yı Devlet Başkanı ve aynı zamanda komisyon başkanı ve Heyet-i Vükela Üyesi)
18. Ramiz Efendi (Mahkeme-i Temyiz Azası)
19. Sami Paşa
20. Sava Paşa (Mekteb-i Sultani Nazırı)
21. Seyfüddin Efendi
22. Server Paşa (Nafia Nazırı ve Heyet-i Vükela Üyesi)
23. Vahan Efendi (Adliye Müsteşarı)
24. Ziya Bey (Maarif Müsteşarı)

18. Bu şahsın ilk çıkan listede adı yoktur. Ancak aynı gün çıkan ek bir tezkere ile Abidin Bey de komisyona dahil edilmiştir. Baykal, agm, Belge no:5.

Mithat Paşa'nın başkanlığında başlangıçta bir başkan, isimleri belirlenmemiş iki ferik de dahil 24 kişiden oluşan bu komisyona başka kişilerin de katıldığını görmekteyiz. Bu yüzden değişik kaynaklarda verilen sayılar birbirini tutmamaktadır. Örneğin, Davison sayıyı 28 olarak vermektedir. Mithat Cemal Kuntay ise, komisyonda asker ve sivil paşalar, sarıklı hükümet adamları, beyler ve efendiler, inkılapçılar olmak üzere dört çeşit üye olduğunu belirtiyor. Komisyon üyeleri hakkında kısa bilgiler veren Kuntay sayıyı da 24 olarak belirlemektedir¹⁹. Ancak bizim daha önce verdiğimiz liste ile aralarında fark vardır. Yine Robert Devereux'de komisyon üye sayısını 28 olarak tesbit etmiştir²⁰. Oysa bizim en son tesbit edebildiğimiz toplam üye sayısı 37'dir. Komisyon üyeleri arasındaki farklılıklar yanında komisyonun üye sayısının çeşitlilik göstermesi, ilk oluşturulan komisyona daha sonraları yeni üye atanmasından kaynaklanmaktadır²¹. Diyebiliriz ki, 8 Ekim 1876'da komisyon oluşturulduktan sonra, Kanûn-ı Esâsi'nin ilan tarihi olan 23 Aralık 1876'ya kadar geçen aşağı-yukarı iki buçuk aylık bir dönemde komisyona yeni üyeler katılmış ve üye sayısı 37'yi bulmuştur. Bu sayının daha da artması muhtemeldir.

Komisyon'u oluşturan üyelerin bütünü üst düzey devlet hizmetinde bulunmuş birinci derecede hizmet görmekte olan kimselerdi. Komisyon başkanlığına getirilen Mithat Paşa²² Tuna, Suriye, Aydın, Niş valiliklerinde bulunmuş, Şura-yı Devlet başkanlığına kadar yükselmiş, bilgili ve başarılı meşrutiyet taraftarı bir kişiydi.

Üyelerin mesleklere göre dağılımına baktığımızda şu tablo ortaya çıkmaktaydı.

BAKANLAR

1. Cevdet Paşa (Maarif Müsteşarı)
2. Nâmık Paşa (Heyet-i Vükela Üyesi)

19. M.C. Kuntay, age., s.75.

20. Robert Devereux, *The First Constitutional Period a study of the Mithat Constitution and Parliament*, Baltimore, 1983, s.47-48, Ek:A, s.259.

21. Komisyona üye olan kişilerin ve sayılarının çeşitli olması konusu tezimizde ayrıntıları ile irdelenmiştir.

22. Komisyon başkanlığı bazı kaynaklarda Server Paşa bazılarında Mithat Paşa olarak gösterilmiştir. Araştırmamızda komisyonun Mithat Paşa'nın başkanlığı altında oluşturulduğunu gördük. Bk., Baykal, I. Meşrutiyet'e Dair Belgeler, s.602-603, Belge no:3.

3. (Mehmet) Kâni Paşa (Heyet-i Vükelâ Üyesi)
4. Mithat Paşa (Şûrâ-yı Devlet Başkanı ve Heyet-i Vükelâ Üyesi)
5. Mehmet Saip Molla (Şûrâ-yı Devlet Üyesi)
6. Server Paşa (Nafiâ Nâzırı)

YÜKSEK DEVLET GÖREVLİLERİ

7. Odiyan Efendi (Nafiâ Müsteşarı)
8. Vahan Efendi (Adliye Müsteşarı)
9. Ziya Bey (Maarif Müsteşarı)
10. Aleksandır Karatodori Efendi (Hariciye Müsteşarı)
11. Sava Paşa (Mekteb-i Sultâni Nâzırı)
12. Ömer Efendi (Evkâf Müfettişliği Müsteşarı)
13. Sami Paşa (Heyet-i Vükela Üyesi)
14. Ohannes Efendi (Çamiç) (Şûrâ-yı Devlet Âzâsı)

ULEMA VE ADLİYE MENSUPLARI

15. Ahmet Esat Efendi (Uryânizade, Rumeli Kazaskeri)
16. Halil Efendi (Fetva Emni)
17. Mustafa Hayrullah Efendi (Yesarizâde, Hukuk Mahkemesi Reisi)
18. Abidin Bey (Borsa Komiseri)
19. Ömer Efendi (Meclis-i Tetkikat Üyesi)
20. Ramiz Efendi (Mahkeme-i Temyiz Azası)
21. Asım Efendi (Sûdûr'dan)

ASKERLER

22. Mahmut Mesut Paşa
23. Aziz Paşa
24. Süleyman Paşa

Server Paşa'nın başkan olduğunu belirten eserler: Osman Nuri, Abdülhamit'in Devri Saltanatı, İstanbul, 1327, s.165; Karal, Osmanlı Tarihi, c.VIII, s.218; Ç. Üçok, "1876 Anayasası'nın Kaynakları" Türk Parlamentoculuğunun ilk Yüzyılı, 1876-1976, Ankara, s.4; Mithat Paşa'nın başkan olduğunu belirten eserler: M. Cemalettin, Mirât-ı Hakikât, İstanbul, 1326, s.221; R. Okandan, Amme Hukukumuz Tarihinde I. Meşrutiyet Devri ve Karakateristik Vasıfları, İstanbul, 1941, s.29.

BELEDİYE MENSUPLARI

25. Kadri Bey (Şehremini)
26. Kostaki Bey (VI. Daire Reisi)

GÖREVLERİ SAPTANAMAYANLAR

27. Mehmet Emin
28. Esat Efendi
29. Seyfettin Efendi
30. Zeynelabidin
31. Esseyid Ahmet Hilmi
32. Essiyid İsmail Ramiz
33. Esseyid Mahmut Mesut
34. Esseyid Mehmet İzzet
35. Yanko Efendi
36. Abdülhamit Ziyaeddin

YAZAR VE DÜŞÜNÜR

37. Namık Kemal

KOMİSYON ÇALIŞMALARI

8 Ekim 1876'da oluşturulan Kanûn-ı Esâsi Komisyonu bir taraftan "Talimât-ı Muvakkateyi"²³ hazırlarken, diğer taraftanda Anayasa taslağı hazırlama işini yürütmekteydi. Haftanın belirli günlerinde Babiâlide, geceleri ise komisyon'un önde gelen üyelerinden Server Paşa'nın konağında bazen de Mithat ve Mahmut Celalettin Paşa'nın²⁴ evlerinde haftada dört gün toplanarak çalışmalarını aralıksız sürdürüyordu²⁵.

23. Komisyon Anayasa taslağını hazırlamak yanında, Kanûn-ı Esâsi ilan edilmeden önce Meclis-i Mebûsan'ın toplanmasına çalışmıştır. Komisyon'un ele aldığı ilk konu budur. Mebuslar Meclisinin kimlerden, nasıl oluşacağı ve nasıl toplanacağını belirleyerek hazırlanan geçici bir yönetmelikle (Talimât-ı Muvakkate) ile seçimin İstanbul ve taşrada nasıl yapılacağı saptanmıştı. 15 Ekim 1876 (26 Ramazan 1293) tarihinde Padişahın onayına sunulan Talimât-ı Muvakkâte 6 Kasım 1876'da (17 Şevval 11293) ilân edilmiştir.

24. Mahmut Celalettin Paşa, Abdülhamit'in eniştesidir. Bu nedenle kendisine Enişte Paşa adı da verilmiştir.

25. Kuntay, age, s.83; Devereux, age, s.45.

Birtakım çalışma grupları oluşturulmuştu. Bu grupların birinin başında Cevdet Paşa bulunmaktaydı. Görevi ise, yönetimle ilgili yasalar hazırlamaktı. İkinci alt çalışma grubu ise, Server Paşa'nın başkanlığında oluşturulmuştu. Basım yasasını hazırlamakla görevliydi. En önemli alt komisyon ise, Ziya Bey'in başkanlığında, Namık Kemal, Çamiç Ohannes, Ramiz Efendi, Sav Paşa, Hayrullah Efendi ve Abidin Bey'den oluşuyordu. Anayasa seçim kanunu yapmakla görevliydi²⁶.

Bu çalışmalara bütün üyelerin düzenli katılıp katılmadıklarını saptama olanağımız olmadı. Elimizde toplanma günleri, çalışma biçimleri hakkında yeterli bilgi ve belge ne yazık ki bulunmamaktadır. Toplantılarda tutanak tutulup tutulmadığını, tutulduysa, saklanıp saklanmadığını, saklandıysa nerede olduğunu saptama olanağımız olmadı. Başbakanlık Arşivindeki tasnif çalışmaları ilerledikçe bu dökümanın ortaya çıkacağını ummaktayız.

Dönemin gazetelerine komisyon çalışmaları ve toplantıları ile ilgili kısa haberler arada sırada yansımışsa da bunlara dayanarak sağlıklı bir değerlendirme yapmak olası değildir. Bizden önce bu konuda yapılan araştırmalar için Robert Devereux'un *"The First Constitutional Period a study of the Mithat Constitution and Parliament"* adlı eseri daha sonra buna dayanarak Roderich H. Davison'un *"Reform in the Ottoman Empire"* adlı kitabında aktardıkları bilgiler bizim kullandığımız kaynakların yanısıra, görme imkânı bulamadığımız bazı yabancı gazetelere de dayanmaktadır. Ne var ki, derledikleri bilgiler ayrıntı vermekten uzak olup, komisyon çalışmalarını aydınlatmakta yetersiz kalmaktadır.

Bu koşullarda biz de komisyonun çalışma biçimi ve toplanma günleri hakkında bilinenlerin ötesine geçme olanağı bulamadık. Ancak bizden önce hiçbir araştırmacının görmediği ve bu yüzden de değerlendirilmeyen çok önemli saydığımız iki anayasa taslağı elimizde bulunmaktadır. Bu taslaklardan hareketle komisyonda yapılmış olan hazırlık ve çalışmaların hangi evrelerden geçip, nasıl sonuçlandığını ilk kez bu çalışmamızda ortaya koymaya çaba göstereceğiz.

KANUN-I ESASİ'NİN BİLİNMEYEN İKİ TASARISI

"Kanûn-ı Esâsi" başlıklı bir mukaddeme ve 11 ana bölüm halinde 113 maddeden oluşan ve Başvekalet Arşivi, Yıldız Tasnifi,

26. Devereux, age, s.45: Kuntay, age, s.57.

Kısım No:71'de yer alan "*Kanûn-ı Esâsi lâyhasıyla, Meclis-i Vükelâ'nın vazifelerine müteâlik kararname müsveddesinin, Namık Kemal, Sait Paşa ve diğerleri tarafından düzeltilmiş olan nüshaları*" kaydıyla katologlara geçen bu ilk tasarı; kuruluşu hakkında bilgi verdiğimiz bu komisyon tarafından hazırlanmıştır. Bunu, tasarı üzerinde bazı maddelerin düzeltilmesi veya değiştirilmesi amacıyla yapılan ekler ve derkenarlar açıkça göstermektedir.

Şöyle ki, 24., 47., 54., maddelerin derkenarında "*komisyon*" ifadesinin yer alması bu görüşümüzü doğrulamaktadır.

Bu tasarının önceki müsveddenin dışında ilk taslak olduğu, elimizde bulunan aynı arşiv'den alınma Kısım No: 18, Evrak No: 491, Zarf No: 127, Karton No: 41, "*Kanûn-ı Esâsi*" başlıklı ve kayda "*Kanûn-ı Esâsi*" müsveddesi'nin Saffet Paşa eliyle düzeltilmiş nüshası" olarak geçen 130 maddelik diğer bir taslağın olmasıdır. Düzeltilip genişletilerek, Kanûn-ı Esâsi'ye dönüştürülen taslak budur.

Komisyonun hazırladığı ilk tasarının kapsamına baktığımızda bir mukaddeme ve 11 bölümden oluştuğunu görmekteyiz. 113 maddelik bu tasarının kimi maddelerine ek'ler ve düzeltmeler yapılmıştır. Bu düzeltmelerin Namık Kemal'in kaleminden çıktığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki, mukaddemesi'nin derkenarında yer alan ifade, Namık Kemal'e ait olup Padişah'a "âriza" şeklinde ayrıca sunulmuş olduğu bilinmektedir²⁷.

Tasarı üzerindeki diğer düzeltme ve değişikliklerin de Namık Kemal tarafından yapıldığı bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Yaklaşık olarak komisyonun oluşturulmasından bir ay sonra (-Namık Kemal'in komisyon'a giriş tarihi 2 Kasım 1876'dır-) çalışmalara katıldığını, dolayısıyla bu taslağın hazırlanmasının başlangıç safhasında bulunmadığını söyleyebiliriz.

Maddeleri ve derkenarları transkribe edilerek ek'te verilen bu tasarının komisyonda müsveddesinin hazırlandığı, bu müsvedde'de yer alan kimi ifade ve görüşlerin Bakanlar Kurulunda çıkarıldığı Namık Kemal'in açıklamalarından anlaşılmaktadır²⁸. Bunun yanı sıra, ne tasarının üzerinde, ne de derkenarlarda, hazırlandığı ya da Padişah'a sunulduğu tarihle ilgili, hiç bir kaydın bulunmaması, ko-

27. B.A., Yıldız Tasnifi, Kısım no:23, Evrak no: 1795, Zarf no:11, Karton no: 71.

28. Bk. 30. Madde derkenarı.

29. Ahmet Mithat, age., b.194-195.

misyon'un bu taslağı ne kadar sürede hazırladığını belirleyebilmemize olanak bırakmamaktadır.

Ahmet Mithat, Üss-i İnkılap'da Osmanlı ileri gelen devlet adamlarının Kanûn-ı Esâsi'nin, Padişahın ve Halife'nin hukukuna dokunduğu konusunda lââyıhalar sunduklarını bazılarının da gazetelerde ya da gizli yazılarla aynı doğrultuda görüş belirttiklerini vurguladıktan sonra o zamana kadar hürriyet ve serbestinin en yüksek tabakalarında yer alan Namık Kemal'in bile Padişah'a takdim ettiği ârizalarında "Kanûn-ı Esâsi'nin Hukûk-ı celileyi hilâfet penâhiye dokunacak bir hayli cihetleri arz edilmiş ve mekâtib-i mezkûre'nin birisinde şu "...bundan başka yapılan nizam-ı esasiye meclis-i vükelada icra olunan tadiller dikkat-i mahsusa-ı şahanelerine şayeste-dir. Çünkü herşeyden ziyâde hukuk-ı seniye'yi şahinşahilerine dokunuluyor" ibaresi bir numune olmak üzere buraya kaydedilmiştir." demektedir²⁹.

Gerçekten de Namık Kemal'in özellikle tasarının son kısmına yazdıkları Ahmet Mithat'in görüşlerini doğrular görülmektedir. "Hukûk-ı Padişahiye müteallik olan bendler ise kalktığı halde usûl-ı verâset râbıtasından çıkacağı ve hilâfet-i kübrâ-yı İslâmiye Kanûn-ı Esâsi'den hariç bir emr-i mevhum hükmüne gireceği gibi... muahedât akdine ve harb ve sulh ilânına ve harekât-ı askeriye icrâsına meclis-i umûminin hak kazanmış olduğu ve zât-ı padişahi'de âhkâm-ı şeriye ve kanûniye'yi icra ve mücâzât-ı avf ve tâdil için bir selâhiyet-i kanuniye kalmayacağı ve bu suretle saltanat-ı Osmâniye en büyük bir muhatarayı inkıraza düşeceği meydandadır..." ifadeleriyle Meclis-i Umûmiye yetki tanındığını, fakat Padişahın yetkisiz kaldığı kuşkusunu açıkta ortaya koymaktadır. Buna karşılık sorgusuz sualsiz güvenliği sarsan ya da şüphe çeken kimse-lerin sürgüne gönderilmeleri hükmünün Kanûn-ı Esâsi'ye konulmasına şiddetle karşı çıkar. Böyle bir maddenin öncelikle Kanûn-ı Esâsi'yi bütünüyle lağv edeceği, ikinci olarak Avrupa'ya karşı "Tanzimatı bile kaldırmış olduğumuzu" isbat edeceğimiz anlamına geldiğini, bu sakıncaları olmasa bile, memurlara her şüphelendikleri hakkında Padişaha suç duyurusunda bulunmaları yetkisinin verilmiş olacağı, bu tür bir önlemi almanın gerçekten güvenliği de sağlamayacağını açıklıkla vurgulamaktadır. Ne var ki onun Padişahın işine gelen düşüncelerini benimseyerek, bunları sözünü edeceğimiz tasarıya geçirildiğini, diğer düşüncelerinin ise bir kenara atılacağını göreceğiz.

Üzerinde durduğumuz ikinci tasarı 11 Bölüm ve 130 maddeden oluşmaktadır³⁰. Madde başlığı konmadan yalnızca numaralarla belirlenmiştir (1,2,3... vb. gibi). Bazı maddeleri bir önceki kanun tasarısı ile aynı olmakla birlikte değişik madde ve konuları da kapsamaktadır³¹.

İkinci olduğu gibi, İkinci Tasarının da düzeltildiğini görmekteyiz. Arşiv kaydına göre, bu düzeltmeler Saffet Paşa tarafından yapılmıştır. Tasnifçilerin bu kanıya hangi kaynaklardan yararlanarak vardıklarını ne yazık ki henüz belirleyemedik³². Dosyada bulunması gereken, kimi evrakın çıkarıldığı, yerine konmadığı ya da başka tasniflere karıştığı akla gelmektedir.

Bizim bu sözünü ettiğimiz, Komisyon tarafından hazırlanan iki tasarıdan başka ve bunlardan da önce hazırlanmış bir tasarı, Mithat Paşa tarafından özel olarak Abdülhamit'e takdim ediliyor. Abdülhamit de kendisine sunulan bu tasarıya istinaden, 18 Kasım 1876'da (18 Teşrin-i Sâni 1876) Mithat Paşa'ya bir tezkere yolluyor³³. Abdülhamit "...Bunun âhkâm-ı şâmilesinde usûl-ı istidâd-ı memlekete muvâfık olmayan şeyler görülmüştür..." diyerek bazı maddelerin tadile ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. Mithat Paşa'da iki gün sonra Mâbeyn Başkatipliğine yazdığı tezkere de kendisi de tasarının tadile ihtiyaç olan noktaları olduğunu itiraf ederek, tasarıyı Bakanlar Kuruluna verdiğini belirtmiş, Konferanstan önce, Kanûn-ı Esâsi'nin ilan edilmesi gerektiğini açıklamıştır.

Bu Kanûn-ı Esâsi lâiyhası, Bakanlar Kurulunda görüşüldükten sonra, Padişah hak ve yetkileri sınırlama kabul etmediğinden, hilafet ve saltanatın hakkını ihlal edeceğini düşünen Bakanlar Kurulu,

30. "Kanûn-ı Esâsi müsveddesinin Saffet Paşa eliyle düzeltilmiş nüshası "B.A., Yıldız tasnifi, kısım no: 18, Evrak no: 491, Zarf no: 127, karton no: 41.

31. Tezimizde birinci tasarı olarak ele aldığımız tasarı, ikinci tasarı ile karşılaştırılmış, aynen ikinci tasarıya aktarılan değiştirilerek geçirilen ya da hiç bir suretle ikinci tasarıya geçirilmeyen maddeler açıklanmıştır. Bu arada N. Kemal'in maddeler üzerindeki değerlendirmeleri de ele alınarak karşılaştırılmış bulunmaktadır.

İkinci aşamada, ikinci tasarı ile Kanûn-ı Esâsi arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konularak 1876 Anayasası'na nasıl dönüştürüldüğü incelenmiştir.

32. Tarık Zafer Tunaya, 9-10 Nisan 1976'da yapılan "Kanûn-ı Esâsi'nin 100. Yılı Sempozyumu" Coşkun Üçok'un sunduğu bildirin tartışmaları kısmında.. Başbakanlık Arşivinde elimizin altında bulunan bir tasarı vardır ki, o zamanın Nâzırı Saffet Paşa, bunu komisyonla yapılan tartışmalara göre çizmiş, üzerinde kendi satırlarıyla değişiklik eklemiştir" demektedir. Düzeltmelerin Saffet Paşa tarafından yapıldığı kaydına yer verdiği halde, bunun kaynağını haliyle sözlü bir tartışma olduğu için vermemektedir.

33. Tezkerenin tam metni için bakınız. B.A. Yıldız Tasnifi, Evrak no: 1114, zarf no: 11, Karton no: 71, kısım no: 23, Kuntay, age, s.96.

hükümdarın hak ve yetkileri hakkında, tasarının başında yazılmış olan maddeleri kaldırmıştır. Yerine Tanzimat Fermanı'nda olduğu gibi bir "mukaddeme" koymuştur. İşte bu daha önceki tasarı, bizim elimizde olan ve ilk tasarı olarak nitelendirdiğimiz tasarıdır. Bu tasarının bir "mukaddemesi" bulunmaktadır. Namık Kemal'de bu tasarının, Bakanlar Kurulu elinde güdük bir sadaret emri şekline girdiğine vakıf olunca" için büsbütün kötü olduğunu görür ve Bakanlar Kurulunun tasarı üzerinde yaptığı değişikliklerin zararını bildirmek için, Abdülhamit'e bir arıza sunar³⁴. Bu konudaki görüşlerini ilk tasarının mukaddemesinin derkenarında da yukarıda belirttiğimiz gibi açıklamıştır.

O halde diyebiliriz ki, bizim elimizde olan bu iki tasarıdan daha önce, bir tasarı müsveddesi daha vardır. Ancak bu ne yazık ki elimizde bulunmamaktadır. İşte 1876 Kanûn-ı Esâsi'si şu andaki belirlemelerimize göre, üç evreden geçtikten sonra, son halini almıştır.

34. Kuntay, *age*, s.97: Mahmut Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, cüz. I, İstanbul, 1969, s.343.

BİBLİYOGRAFYA

a) Arşiv Malzemesi

Başvekalet Arşivi, Yıldız Tasnifi, Kısım no: 23, Evrak no1795, Zarf no: 11, Karton no: 71, "Kanûn-u Esâsi Layihasıyla, Meclis-i Vükela'nın Vâzifelerine Müteallik Kararname Müsveddesinin Namık Kemal, Sait Paşa, Mahmut Paşa ve Diğerleri Tarafından Düzeltmiş Olan Nüshaları" (Bu dosyanın kapağında şu şekilde bir kayıt bulunmakla birlikte, içindeki Kanun-i Esasi tasarısı yalnızca Namık Kemal tarafından düzeltilmiştir).

Başvekalet Arşivi, Yıldız Tasnifi, Kısım No: 18, No: 491, Zarf No: 127, Karton No: 41, "Kanûn-i Esâsi Müsveddesinin Saffet Paşa Eliyle Düzeltilmiş Nüshası".

Başvekalet Arşivi, Yıldız Tasnifi, Kısım no: 18, Evrak no: 491, Zarf no: 127, Karton no: 41, Abdülhamit'in kendisine sunulan tasarıya ilişkin Mithat Paşa'ya göndermiş olduğu, başlıksız ve tarihsiz belgedir.

b) Araştırma ve İncelemeler

Ahmet Mithat, Üss-i İnkılap, İstanbul 1295.

Ahmet Saib, Abdülhamit'in Evâil-i Saltanatı, 2. baskı, Kahire 1295.

Baykal, Bekir Sıtkı, Belleten, "Birinci Meşrutiyet'e Dair Belgeler", Ankara, 1960, sayı: 96.

-----, Belleten, "93 Meşrutiyeti", Ankara 1942, s.21,22.

Davison, Roderic H., Reform In The Ottoman Empire, 1856-1876, Princeton University, New Jersey, 1963.

Devereux, Robert, The First Consttutional Period A Study Of The Constitution and Parliement, Baltimore, 1983.

Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, 1876-1907, Ankara 1962, c.VIII, 1. baskı.

Kuntay, Mithat Cemal, Namık Kemal, Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında II, İstanbul 1326.

Mahmut Celalettin Paşa, Mirât-ı Hakikât, İstanbul 1326, 2 cilt.

Pakalın, Mehmet Zeki, Son Sadrazamlar ve Başvekiller, İstanbul 1940-1949, 5 cilt.

Süleyman Nesib, Süleyman Paşa Muhâkemesi I, Konstantiniye, 1328.

Tunaya, Tarık Zafer, Uluslararası Mithat Paşa Semineri Bildirileri", Mithat Paşanın Anayasacılık Anlayışı", Ankara 1986.

-----, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Tarihi, "1876 Kanûn-i Esâsi ve Türkiye'de Anayasa Geleneği", c.I.

EK'LER İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

I. EK

"Kanun-ı Esasi Layihasıyla, Meclis-i Vükela'nın Vazifelerine Mütceallik Kararname Müsveddesinin Namık Kemal, Sait Paşa, Mahmut Paşa ve Diğerleri Tarafından Düzeltmiş Olan Nüshaları" adı ile Arşiv'de kayıtlı belge ve transkripsiyonu verilmiştir. Tasarıya Namık Kemal'in yazmış olduğu derkenarlar, belgenin aslında da görüleceği gibi madde kenarlarına yazılmış ise de burada ayrıca verilmiştir.

II. Ek

"Kanun-ı Esasi Müsveddesinin Saffet Paşa Eliyle Düzeltmiş Nüshası" adlı tasarı-
nında aslı ve transkripsiyonu sunulmuştur. Bu tasarı üzerine yapılan düzeltmeler aslında
olduğu gibi cümleler arasında parantez içinde verilmiştir.

BİRİNCİ EK**KANÜN-İ ESÂSİ**

Zât-ı şevketsimât-ı hazret-i hilâfetpenâhî'nin hülâsa-ı niyet ve âmâl-ı mülûkâneleri devlet-i âliyelerinin idare-i asaliyesini bir esâs-ı metin ve kâviye rabt ve tevsik ve kâffe-i memâlik vet tebâ-ı şehanelerinin her hususda husûl-i sââdet haliyle beraber terakkiyât ve hukukça müsavât-ı kâmilelerini kavaid-i müstahkeme-i sahiha tahtında temin eylemek maddeleriolduğundan cülûs-ı hümayunlarından heri bil'l-cümle ikdâmat-ı şâhâneleri zikr olunan mekâsîd-ı hayriye'nin husûline masrûb olub hâ-husus iş bu bin iki yüz doksan üç senesi şehri şâbânın yirmi biri tarihiyle muverrahan karihe-i şâhânelerinden sâdır olan hatt-ı hümyûnları âhkâm-ı münifesince idare-i devlet-i âliye ve hûkûk-ı tebâ-i şâhânelerinin hâlen ve istikbâlen her türlü su'î-istimâlât ve taarûzatdan hıfz ve siyânetini bizzat ve derûhte buyurmuş oldukları misüllü bu ûlûv-himmet-i mülûkânelerinin delâl-i celilesinden olmak üzere devletin kâvânin ve nizâmât-ı mevzu'asına ve hazine-i celile'nin muvazene-i vâridât ve mesârifâtına nezâret vazifesiyle mükellef bir meclis teşkili dahil irâde-i hikmet ifade-i hazret-i şâhâneleri muktezâsından bulunmakla ol bâhda tâyin buyrulan esâsa tevfi-ken bi'l-müzâkere karargir olan kanundur ki her-vech-i âti zikr ve beyân kılınır.

Tebâ-ı Devlet-i Osmâniye'nin Hukuk-ı Umûmiyesi

Birinci madde: Bin iki yüz elli beş senesi şabanının yirmi altıncı günü ilân olunan Tanzimat-ı Hayriye Hatt-ı Hümayunu mucibince sünûf-ı tebâ-ı devlet-i âliye'den her ferdin mal ve can ve ırz ve namusu zât-ı hazret-i padişahi'nin himâyet ve siyânet-i mahsûsası tahtındadır.

İkinci madde: Devlet-i Osmâniye tâbiyetinde bulunan efrâdın herhangi din ve mezhebden olursa olsun bil'a-istisna cümlesi Osmanlı tâbir olunur. Ve Osmanlı sıfatı kânûnen muayyen olan âhvâle göre istihsal ve izâe edilir.

Üçüncü madde: Osmanlıların kâffesi hürriyet-i şahsiyelerine malik âhârın hukuk-ı hürriyetlerine tecavüz etmemekle mükellefdir.

Dördüncü madde: Hürriyet-i şahsiye her türlü taarruzdan ma'sundur. Hiç kimse kanunun tâyin ettiği sebeb ve sûretten maada bir bahane ile mücazât olunamaz.

Beşinci madde: Devlet-i Osmaniye'nin dini, din-i islamdır. Bu esâsı vikâye ile beraber âsâyîş-i halkı ve âdâb-ı umûmiye-i ihlâl etmemek şartıyla Memâlik-i Osmâniye'de mârûf olan bi'l-cümle edyânın serbesti-i icrâsı devletin taht-ı himayetindedir.

Altıncı madde: Matbuat kanun dairesinde serbesttir.

Yedinci madde: Tebâ-ı Osmaniye nizamı ve kanun dairesinde ticaret ve sanat ve fe-lâhat için her nevi şirketler teşkiline me'zûndur.

Sekizinci madde: Tebâ-ı Osmaniye'den bir veya birkaç kişinin gerek şahıslara ve gerek umûma müteallik olan nizâmâta muhâlif gördükleri bir maddeden dolayı işin merciine arz-ı hal verdikleri gibi Meclis-i Umûmiye dahi müddei sıfatıyla imzalı ârz-ı hâl vermeğe ve memûrinin efa'linden iştikaya selâhiyetleri vardır.

Dokuzuncu madde: Emr-i tedris serbesttir. Muayyen olan kanuna tab'iyet şartıyla teba-i devlet-i âliye'den herkes umûmi ve husûsi tadrise mezûndur.

Onuncu madde: Bi'l-cümle mektepler devletin taht-ı nezaretindedir. Teba-i Osmaniye'nin terbiyesi bir siyâk-ı ittihad ve intizam üzere olmak için iktiza eden esbaha teşebbüs

olunacak ve mîlel-i muhtelif'e'nin umûr-ı itikâdiyelerine müteallik olan usûl-i ta'limiye'ye halel getirilmeyecektir.

Onbirinci madde: Osmanlıların kaffesi huzûr-ı kanûnda ve âhvâli diniye ve mezhebîyeden maada memleketin hukuk ve vezâifinde mütesâvidir.

Onikinci madde: memâlik-i Osmâniye'de bulunan akvam'dan her biri kendilerine mahsus olan lisân-ı talim ve taallüm de musâvidir. Fakat hidemât-ı devlet'de istihdam olunmak için devletin lisân-ı resmîyesi olan Türkçe'yi bilmek şarttır.

Onüçüncü madde: Devlet memuriyetinde umûm tebhâ ehliyet ve kâbiliyetlerine göre münâsib olan memuriyetlere kabul olunur.

Ondördüncü madde: Tekâlif-i devlet nizamât-ı mahsûsasına tevfikân kaffe-i tebhâ beyninde herkesin kudreti nisbetince tarh ve tevzi olunur.

Onbeşinci madde: Herkes usûlen mutasarrıf olduğu mal ve mülkten emindir. Menâfi-i umûmiye için lüzûmu sâbit olmadıkça ve kanûn mücehince değer bahası peşin verilmedikçe kimsenin tasarrufunda olan mülk alınmaz.

Onaltıncı madde: Memâlik-i Osmâniye'de herkesin mesken ve menzili taaruzdan maasûndur. Kanûnen tâyin eylediği usulden maada bir sebeble hükümet tarafından cehren hiç kimsenin mesken ve menziline girilemez.

Onyedinci madde: Yapılacak usûl-i mûhakeme kanûnu hükmünce hiç kimse kanûnen mensûb olduğu mahkmeden başka bir mahkemeye gitmeye icar olunamaz.

Onsekizinci madde: Müsâdere ve angarya ve cerime memnûdur. Fakat kanûnen muayyen olan ahvâl müstesnadır.

Ondokuzuncu madde: Bir kanûna müstenid olmadıkça vergi ve rûsûmat namıyla ve nâm-ı âherle hiç kimseden bir akçe alınamaz.

Yirminci madde: İşkence ve sa'ir her nevi eziyet kat'iyen ve külliyyen memnûdur.

VÜKELÂ-YI DEVLET

Yirmibirinci madde: Sadrazam reisü'l-vükelâdır. Mesned-i sadâret ve meşihât-ı İslâmiye tarâf-ı padişahiden emniyet buyrulan zatlara ihâle buyurulduğu misüllü sa'ir vükelânın memûriyetleri dahi bâ-irade-i şahane icrâ olunur.

Yirmikinci madde: Meclis-i Vükelâ reisi, vükelânın riyâseti tahtında olarak akd olunub dahili ve harici umûr-ı mühimmenin merciidir. Müzâkeratından muhtâç-ı istizân olanların kararları irade-i seniye ile icra olunur.

Yirmüçüncü madde: Vükelâdan her biri dairesine aid olunan umûr'dan icrası mezûniyeti tahtında bulunanları usûlüne tevfikân icrâ ve icrâsı mezûniyeti tahtında olmayanları reisü'l-vükelâyâ arz eder. Reisü'l-vükelâ dahi o makûle mevaddan müzâkerekeye muhtâç olmayanların muktezasını icrâ veyahut taraf-ı hazret-i padişahiden istizân ederek ve muhtâc-ı müzakere bulunanları Meclis-i Vükelâ'nın müzakeresine arz eyleyerek müteallik buyrulacak irâde-i seniye mücehince iktizasını ifâ eylesin. Bu mesâlihînin envai ve derecâtı nizam-ı mahsûsa ile tâyin olunacaktır.

Yirmidördüncü madde: Vükelâ-i Devlet, memûriyetlerine müte'allik âhvâl ve icraatdan mes'uldür.

Yirmibeşinci madde: Mebusân âzâsından biri veya birkaçı Heyet-i Mebusânın dahil-i daire-i vazifesi olan ahvâlden dolayı vükela-ı devletten bir zat hakkında mesûliyeti mâcib şikayet beyan ettiği halde, evvela Heyet-i Mebusânın nizâm-ı dahilisi mâcibince bu misüllü mevaddın heyet'e havalesi lazım gelip gelmeyeceğini Müzakereye memûr olan şubede tetkik olunmak üzere şikayeti müşir Heyet-i Mebusân reisine verilecek takrir, reis tarafından nihayet üç gün zarfında o şubeye gönderilir ve bu şube tarafından tahkikât-ı lâzime-i icrâ ve iştika olunan zat tarafından izahât-ı kâfiye istihsâl olunduktan sonra şikayetin şâyân-ı müzâkere olunduğuna dair ekseriyetle tertib olunacak kararname Heyet-i Mebusân'da kıra'at olunarak ve lede'l-iktiza şikayet olunan zat davetle hizzat veya h'bi'l-vasıta vereceği izâhat istima kılınarak âzâ-ı mevcûde'nin sülûsan-ı ekseriyet-i mutlakasıyla kabûl olunur ise muhâkeme talebini müş'ir mazbatası re'isül-vükela'ya takdim ile lede'l-arz müteallik olacak irade-i seniye üzerine keyfiyet divan-ı aliye havale olunur.

Yirmialtıncı madde: Vükeladan itham olunanların üsûl-i muhakemeleri kanûn-ı mahsûs ile tâyin edilecektir.

Yirmiyedinci madde: Memuriyetlerinden hariç ve sırf zatlarına ait her nevi deavi de vükela'nın sair efrâd-ı osmâniyeden asla farkı yoktur. Bu misüllü husûsatın muhâkemesi aid olduğu mehâkim-i umûmiye'de icrâ olunur.

Yirmisekizinci madde: Divân-ı Âli'nin daire-i ithâmiyesi tarafından müttehem olduğuna karar verilen vükela tebrîye-i zimmî edinceye kadar vekaletten sâkı olur.

Yirmi dokuzuncu madde: Vükela ile Heyet-i Mebusân arasında ihtilaf olunan maddelerden birinin kabûlünde vükela tarafından ısrar olunup da mebusân canibinden ekseriyet-i ârâ ile ve tafsilâ esbâb-ı mâcibe beyanıyla katîyen ve mükerreren red edildiği halde vükela'nın tebdilî veyahut mebusânın feshi münhasıran yed-i iktidar-ı hazret-i padişahidedir.

Otuzuncu madde: Meclis-i Umûmi münakid olmadığı zamanlarda devleti bir muhâtaradan veyahud emniyet-i umûmiye halelden vikâye için bir zaruret-i mübremeye zuhur ettiği ve bu bâbda vazına lüzum görünecek kanunun müzâkeresi için Meclis'in celb ve cemine vakit müsaid olmadığı halde Kanun-ı Esasi âhkâmına mugayyir olmamak üzere Heyet-i Vükela tarafından verilen kararlar Heyet-i Mebusânın içtimaiyle verilecek karara kadar bâ-irade-i seniye muvakkâten kanûn hükûm ve kuvvetindedir.

Otuzbirinci madde: Vükeladan her biri her ne zaman murad ederse heyetlerin ikisinde dahi bulunmak veyahud maiyetindeki rüesa-ı memûrinden birini, tarafından vekaleten bulundurmak ve irâd-ı nutukda âzâya tekaddüm etmek hakkını haizdir.

Otuzikinci madde: İstizâh-ı madde için vükela'dan birinin huzurunda Meclis-i Mebusânda ekseriyetiyle karar verilerek davet olunduktan ya hizzat bulunarak veyahud maiyetindeki rüesa-ı memûrinden birini göndererek irad olunacak suallere cevab verecek veyahud lüzum görür ise mesûliyetini üzerine alarak cevabını tehir etmek selâhiyetine haiz olacaktır.

MEMÛRİN

Otuzüçüncü Madde: Bi'l-cümle me'mûrin nizâmen tâyin olunacak şerait üzere ehil ve müstahak oldukları memûriyetlere intihab olunacaktır. Ve bu vechile intihab olunan memûrlar kanûnen mâcibi azl-i hal veya hareketi tahakkuk etmedikçe veya kendisi istifa etmedikçe veyahud devletçe bir sebeb-i zarûri görülmedikçe azl ve tebdil olunamaz ve hüsn-i hareket ve istikamet eshâbından olanlar ve devletçe sebeb-i zarûriye mebni infisal edenler nizâm-ı mahsûsunda tayin olunacağı vechile terakkiyata ve tekaüd ve mazûliyet maaşlarına nail olacaklardır.

Otuzdördüncü madde: Her memûrin vezayifi nizam-ı mahsûs ile tayin olunacağından her memur kendi vazifesi dairesinde mesûldür.

Otuzbeşinci madde: Memurun amirine hürmet ve riayeti lâzımeden ise de itaati kanûnun tayin ettiği daireye mahsustur. Hilâf-ı kanûn olan umûrda amire ataat mesûliyetten kurtulmağa medâr olamaz.

MECLİS-İ UMÛMÎ-İ OSMÂNÎ

Otuzaltıncı madde: Meclis-i Umûmi-i Osmâni Heyet-i Âyân ve Heyet-i Mehûsan namlarıyla başka başka iki heyeti muhtevidir.

Otuzyedinci madde: Meclis-i Umûmi'nin iki heyeti beher sene teşrin-i sâni ibtidasında tecemmü eder. Ve bâ-irâde-i seniye açılır. Ve Mart ibtidasında yine bâ-irâde-i seniye kapanır. Bu heyetlerden biri diğerinin müctemi bulunmadığı zaman mün'akid olamaz.

Otuzsekizinci madde: Zât-ı Hazret-i Padişahi görünecek lüzûm üzerine Meclis-i Umûmiyi vaktinden evvel dahi açar ve müddet-i muayene-i içtimanda tenkis veya temdid eder.

Otuzdokuzuncu madde: Meclis-i Umûmi'nin yevmi-i küşâdında zât-ı hazret-i padişahi veyahud taraflarından bi'l-vekâle Sadrazam hazır olduğu ve vükela-ı devletle iki heyetin âzâli mevcûdesi birlikte buldukları halde resm-i küşad icra olunub sene-i câriye zarfında devletin ahvâl-i dahiliye ve münesebati hariciyesine ve sene-i âtiyede ittihâzına lüzûm görülecek tedâbir ve teşebbüsata dair bir nutk-u hümâyun kıraat olunur.

Kırkıncı madde: Meclis-i Umûmi âzâlığına intihab veya nash olunan zevat meclisin yevm-i küşâdında sadrazam huzurunda ve o gün hazır bulunmayan olur ise, mensub olduğu heyet müctemi olduğu halde reisleri huzurunda zât-ı hazret-i padişahiye ve vatanına sâdâkat ve Kanûn-ı Esâsi âhkâmına ve uhdesine tevdi olunan vazifeye riayetle hilâfından mücanebed eyleyeceğine tahlif edilir.

Kırkbirinci madde: Meclis-i Umûmi âzâsı rey ve mütalaa beyanında muhtar olarak bunlardan hiç biri bir güne va'd ve vaid ve talimat kaydı altında bulunamaz ve gerek verdiği reylerden ve gerek meclisin müzakerâtı esnasında beyan ettiği mütalâlardan dolayı bir vechile itham olunamaz. Meğer ki, Meclisin nizamnâme-i dahilisi hilâfında hareket etmiş ola. Bu takdirce nizamnâme-i mezkûr hükmünce muamele görür.

Kırkikinci madde: Meclis-i Umûmi âzâsından birinin hiyânet ve Kanûn-ı Esâsi'yi nakz ve ilgâya tasaddi ve irtibak töhmetlerinden biriyle müttehem olduğuna mensub olduğu heyet azası mevcûdesinin Sülûsan-ı ekseriyet-i mutlakasıyla karar verilir. Veyahud kanûnen habs ve nefyi mucib bir ceza ile mahkum olur ise âzâlık sıfatı zail olur. Ve bu efâlin muhâkemesiyle mücazatu aid olduğu mahkeme tarafından rüyet ve hükm olunur.

Kırküçüncü madde: Meclis-i Umûmi âzâsından her biri reyini bizzat itâ eder. Ve her birinin müzakerede bulunan bir maddeyi red ve kabûlüne dair rey vermekten içtinâha hakkı vardır.

Kırkdördüncü madde: Bir kimse zikr olunan iki heyetin ikisine birden âzâ olamaz.

Kırkbeşinci madde: Meclis-i Umûmi Heyetlerinin ikisinde dahi müretteb olan âzânın nisfından bir ziyâde hazır bulunmadıkça müzakereye mübaderet olunamaz. Ve kaffe-i müzakerât sülûsân-ı ekseriyetle meşrut olmayan hûsûsatda hazır bulunan âzânın ekseriyet-i mutlakasıyla karargir olur. Ve müsâvi-i ârâ vâkuunda reisin reyini iki ad edilir.

Kırkaltıncı madde: Bir kimse şahsına müteallik davasından dolayı Meclis-i Umûmî'nin iki heyetinden birine arz-ı hal verdiği halde eğer evvela aid olduğu memûrin-i devlete veyahud o memûrların tabi buldukları mercii'e mürâcaat etmediği tebeyyün eder ise, arz-ı red olunur.

Kırkyedinci madde: Müceddeden kanûn tanzimi veya kâvânin-i mevcûdeden birinin tadili teklifi Heyet-i Vükelaya aid olduğu gibi Heyet-i Mebûsanın dahi kendi vazife-i muayyeneleri dairesinde bulunan mevad için kanûn tanzimi veyahud kâvânin-i mevcûdenin birinin tadilini istidâya selâhiyetleri olmağla evvelce mâkâm-ı sadâret vasıtasıyla taraf-ı şahânedan istizân olunarak irâde-i seniye müteallik buyrulur ise, aid olduğu dairelerden verilecek izâhat ve tafsilât üzerine lâyhalarının tanzimi Şurâ-ı Devlete hâvâle olunur.

Kırksekinzi madde: Şurâ-ı Devlette bi'l-müzâkere tanzim olunacak kâvânin lâyhaları Heyet-i Mebûsan'da badehû Heyet-i Âyan'da tetkik ve kabûl olunduktan sonra icrâ-i ahkâmına irâde-i seniye-i hazret-i padişahi müteallik buyrulur ise düstûru'l-âmel olur. Ve işbu heyetlerin birinde katiiyen red olunan kanûn layıhası o senenin müddet-i içtimaiyesinde tekrar mevkii müzâkereye konulamaz.

Kırkdokuzuncu madde: Bir kanûn lâyhası evvela Heyet-i Mebûsanda bedehû Heyet-i Âyan-da hend bend okunub ve hendine rey verilip ekseriyet-i ârâ ile karar verilmedikçe ve bade'l-karar Heyet-i Mecmûası için dahi tekrar ekseriyetiyle karar hasıl olmadıkça kabul olunmuş olamaz.

Ellinci madde: Bu heyetler vükeladan veya onların/göndereceği vekillerden veya kendi âzâlarından olmayan yahud resmen davet olunmuş memûrinden bulunmayan hiç bir kimseyi gerek âsâleten ve gerek bir cemaat tarafından vekâleten bir madde ifadesi için gelmiş olduğu halde asla kabûl edemez ve ifadelerini ifade istima eyleyemez.

Ellibirinci madde: Heyetlerin müzâkeratı lisân-ı Türki üzere cereyan eder. Ve müzâkere olunacak lâyhaların suretleri tab ile yevm-i müzâkereden evvel âzâyâ tevzî olunur.

Ellikinci madde: Heyetlerde verilecek reyler ya tayini esâmi veyahut işâret-ı mahsûsa veyahud rey-i hâfi ile olur. Rey-i hâfi usûlünün icrâsı âzâyâ mevcûde'nin ekseriyet-i ârâsı ile karar verilmeğe mütevakıftır.

Ellüçüncü madde: Her heyetin inzibât-ı dahilisini münhasıran kendi reisi icrâ eder.

HEYET-İ ÂYÂN

Ellidördüncü madde: Heyet-i Âyanın reisi ve âzâsı nihayet mikdârı Heyet-i Mebûsan âzâsının sülûs miktarını tecavüz etmemek üzere doğrudan doğruya taraf-ı hazret-i padişahiden nash olunur.

Ellibeşinci madde: Heyet-i Âyâna âzâ tâyin olunabilmek için âsâr ve efali umûmun vüsuk ve itimâdına şâyân ve umûr-ı devlet de hidemât-ı memdûhası mesbûk ve müteârif sevattan olmak kırk yaşından aşağı bulunmamak lazımdır. Fakat şeref-i sıhriyet-i seniye-ye nail olanlardan Meclis-i Âyan'a âzâ olanlar şart-ı âhirden müstesnadır.

Ellialtıncı madde: Heyet-i Âyan azalığı kayd-ı hayat iledir. Bu memûriyetlere vükelalık ve valilik ve ordu müşirliği ve kadı askerlik ve elçilik ve patriklik ve haham başılık memuriyetlerinde bulunmuş olan mezûlinden ve herri ve bahri memuriyete tayin olunanlar âzâlık memuriyetinden sâkit olur.

Elliyedinci madde: Heyet-i Âyânın âzâlık maaşı şehriye onbin kuruştur. Başka bir nam ile hazineden muvazzaf olan âzânın maaşı ve tayini eğer on bir kuruştan dîn ise o miktara iblağ olunur. Ve eğer on bin kuruş veya ziyade ise, ibkâ olunur.

Ellisekizinci madde: Heyet-i Âyân, Heyet-i Mebûsandan verilen kâvânin ve muvazene lâyhalarını tetkik ile eğer bunlarda esâsen umûr-ı diniye'ye ve zât-ı hazret-i padişahinin hukûk-ı seniyesine ve hürriyete ve Kanûn-ı Esâsi âhkâmına ve devletin temâmiyet-i mülkiyesine ve memleketin emniyet-i dahiliyesine ve vatanın esbâb-ı müdafa'a ve muhafazasına ve adâb-ı umûmiye'ye hâlel verir bir şey görür ise, mütâlasının ilâvesiyle ya katiyen red veyahud tadil ve tashih olunmak üzere Heyet-i Mebûsan'a iade eder. Ve kabûl ettiği lâyhaları tasdik ile reisü'l-vükeleya arz eyler ve heyete takdim olunan arz-ı halleri bi't-tetkik lüzûm görür ise ilavesi mütala ile beraber makâm-ı sadârete takdim eder.

HEYET-İ MEBÛSAN

Ellidokuzuncu madde: Heyet-i mebûsanın miktar-ı âzâsı tebhâ-ı Osmâniyeden her seksen bin nüfusı zükûrda bir nefer olmak itibarıyla tertib olunur.

Altmışıncı madde: Emr-i intihab rey-i hâfî kaidesi üzerine müessesdir. Sûret-i icrası kanûn-ı mahsûs ile tâyin olunacaktır.

Altmışbirinci madde Heyet-i Mebûsan âzâlığıyla hükümet memuriyeti bir zat uhdesinde içtima edemez. Fakat vükelâdan intihab olanların âzâlığı mücazdir. Ve sair memûriyetinden biri mebûsanlığa intihab olunur ise kabûl edip etmemek ved-i ihtiyarındadır. Fakat kabûl ettiği memûriyetinden infisâl eder.

Altmışikinci madde: Heyet-i Mebûsan için âzâlığa intihabı caiz olmayanlar şunlardır: Evvela tebhâ-ı devlet-i aliyeden olmayan saniyen nizâm-ı mahsûs mucibince muvakkaten heyet-i ecnebiye imtiyazını haiz olan sâlisen Türkçe bilmeyen, rabien otuz yaşını ikmal etmeyen hâmisen hin-i intihâbında bir kimsenin hizmetkârlığında bulunan, sâdisen iflas ile mahkum olubda iade-i itibar etmemiş olan, sâbian mahcûriyetine hükm-i lahik olub da fekk-i hacr edilmeyen, sâmien hukûk-ı medeniden sâkıt olmuş olan, tâsien tâbiyet-i ecnebiye iddiasında bulunan kimselerdir. Bunlar mebus olamaz dörd seneden sonra icra olunacak intihablarda mebus olmak için Türkçe okumak ve mümkün mertebe yazmak şart olacaktır.

Altmışüçüncü madde: Mebusan intihâb-ı umûmisi dört senede bir kere icrâ olunur ve her mebûsun müretteb memûriyeti dört seneden ibaret olup fakat tekrar intihab olunmak caizdir.

Altmışdördüncü madde: Mebusların intihâb-ı umûmisine heyetin mehde-i içtimaî olan teşrin-i sani'den lâ-akâl dört mah mukaddem başlanılır.

Altmış beşinci madde: Heyet-i Mebûsan azâsı'nın her biri kendini intihab eden dairenin ayrıca vekili olmayıb umûm Osmanlıların vekili hükmündedir.

Altmışaltıncı madde: Muntehibler intihab edecekleri mebusları mensub oldukları daire-i vilâyet ahâlisinden intihab etmeye mecburdurlar.

Altmışyedinci madde: Ba-irade-i seniye Heyet-i Mebûsan fesh ile dağıldığı halde nihayet altı mah müctemi olmak üzere umûm mebûsanın müceddeden intihabına başlanılacaktır.

Altmışsekizinci madde: Heyet-i Mebûsan âzâsından biri vefat eder, veya eshab-ı hacriye'ye meşrû'adan birine dūçar olur, veyahud bir uzun müddet meclise devam etmez,

veyahut istifa eder veya mahkûmiyet veya kabûl-ü memûriyet cihetiyle azalıktan sâkı olursa yerine nihayet gelecek içtimaya yetişmek üzere usûl-i vech ile diğeri tâyin olunur.

Altmışdokuzuncu madde: Münhal olan mebhûsluk makâmlarına intihab olunacak âzânın memûriyeti gelecek intihâb-ı umûmi zamanına kadardır.

Yetmişinci madde: Mebhûslardan her birine beher sene içtima için hazineden yirmi bin kuruş verilecek ve şehriye beş bin kuruş maaş itibarıyla memûrin-i mülkiye nizamına tevfikân azimet ve avdet hacırahı itâ kılınacaktır.

Yetmişbirinci madde: Heyet-i Mebhûsan riyâsetine heyet tarafından ekseriyetle üç ve ikinci ve üçüncü riyâsetlere üçer neferki ceman dokuz zat intihâb olunarak huzûr-ı şahâneye arz ile bunlardan birisi riyâsete ve ikisi reis vekaletlerine bâ-irâde-i seniye tercih ve memûriyetleri icrâ kılınır.

Yetmişikinci madde: Heyet-i Mebhûsanın müzâkeratı alenidir. Fakat bir madde-i mühimmeden dolayı müzâkerat hâfi tutulmak ve vükelâdan biri veyahud Heyet-i Mebhûsanın reis veyahud âzâsından beş zat tarafından teklif olundukda heyetin içtima ettiği mahal, âzânın maadasından tahliye edilerek teklifin red ve kabûli için ekseriyet-i ârâya müracaat edilir.

Yetmişüçüncü madde: Heyet-i Mebhûsanın müddet-i içtimaiyesinde âzâdan hiç biri heyet tarafından ithama sebeb-i kâfi bulunduğu ekseriyetle karar verilmedikçe veyahud bir cünha veya cinayet icrâ ederken veya icrâya mütakib tutulmadıkça tevkif ve mahkeme olunamaz.

Yetmişdördüncü madde: Heyet-i Mebhûsan kendüye havâle olunacak kâvânen lâyınlarını müzâkere ile bunların umûr-ı maliye'ye ve Kanûn-ı Esâsi'ye müteallik maddeleri red veya kabul veyahud tadil eder. Ve mesârif-i umûmiye muvâzene kanûnında gösterildiği vechile Heyet-i Mebhûsanda tafsilatıyla tetkik olunduktan sonra mikdarına vükela ile birlikte karar verilir ve buna karşılık olacak vâridatın keyfiyeti ve kemiyeti ve sûret-i tevzî ve tedârîki kezâlık vükelâ ile birlikte tâyin edilir.

MEHÂKİM

Yetmişbeşinci madde: Kanûn-ı mahsûsuna tevfikân tarâf-ı devletten nash olunan ve yedlerine bir herât-ı şerif verilen hakimler lâyen azildir fakat istifaları kabûl olunur. Hakimlerin terakkiyatı ve meslekleri ve tehdil-i memûriyetleri ve tekaüdüleri bir cürüm ile mahkûmiyet üzerine azl olunmaları dahi kanûn-ı mahsûs hükmüne tâbidir. Ve hakimlerin ve mehâkim memûrlarının matlub olan evsâfin iş bu kanun irae eder.

Yetmişaltıncı madde: Mahkemelerde her nevi muhâkeme âlenen cereyan eder. Ve ilâmatın neşrine mezûniyet vardır. Ancak kanûnun musarrâh esvâba mebni mahkeme-i muhâkeme hâfi tutulabilir.

Yetmişyedinci madde: Herkes huzûr-ı mahkemede hukukunu muhâfaza için lüzûm gördüğü vesait-i meşrûayı istimâl edebilir.

Yetmişsekizinci madde: Bir mahkeme vazifesi dahilinde olan davânın her ne vesile ile olur ise olsun rüiyetinden imtina edemez. Ve bir kere rüiyetine veyahud rüiyeti için ik-tiza eden tahkîkât-ı Ulâya¹ başladıktan sonra tatil veya taaviki dahi caiz olamaz.

Meğer ki müddei davadan keff-i ved etmiş ola. Şu kadar ki cezaya mütâllik deâvi de hükümete aid olan hukûk-ı nizâmı vechile yine icrâ olunur.

Yetmişdokuzuncu madde: Her dâvâ aid olduğu mahkemede rüiyet olunur. Eşhâs ile hükümet beynindeki dâvâlar dahi mehâkim-i umûmiye'ye aiddir.

Sekseninci madde: Mahkemeler her türlü müdâhâleden âzâdedir.

Seksenbirinci madde: Deâvi-i Şerriye, Mehâkim-i Şerriye'de ve Devâ-i Nizâmiye, Mehâkim-i Nizâmiye'de rüiyet olunur.

Seksenikinci madde: Mahkemelerin sınıf ve vezaif ve selâhiyetinin derecat ve taksi-matı ve hükkâmın tavzifi kavânine müsteniddir.

Seksenüçüncü madde: Her ne nam ile olursa olsun bazı mevâd-ı mahsûseyi rüiyet ve hükm etmek için mehâkim-i muayene haricinde fevkalade bir mahkeme veyahud hükm vermek selâhiyetini haiz komisyon teşkili katiyen caiz değildir. Fakat kanûnen muayyen oldu-ğu vechile tâyin-i müvella ve tahkim caizdir.

Seksendördüncü madde: Hiç bir hakim, hakimlik sıfatıyla devletin maaşlı bir başka memuriyetini uhdesinde cem edemez.

Seksenbeşinci madde: Ümur-ı cezaiye de hukûk-ı deaviyi vikâye'ye memur müddei umûmiler bulunacak ve bunların vezâif ve derecâtı kanûn ile tâyin olunacaktır.

DİVÂN-I ÂLÎ

Seksenaltıncı madde: Divân-ı Âli otuz âzâdan mürekkeptir. Bunların on'u Heyet-i Âyân ve on'u Şûrâ-ı Devlet ve on'u Mahkeme-i Temyiz ve istinaf rüesa ve âzâsından kura ile tefrik ve tayin olunarak Heyet-i Âyân dairesinde lüzûm göründükçe bâ-irâde-i seniye akd olunur. Vazifesi vükela ile mahkeme-i temyiz rüesa ve âzâsının ve zât ve hukûk-ı şahâ-ne aleyhinde harekete ve devleti bir hâl-i muhataraya ilkâya tasaddi eyleyenlerin muhâ-kemesidir.

Seksenyedinci madde: Divân-ı Âli ikiye münkâsım olup biri Daire-i İthâmiye ve biri Divân-ı Hükümdür. Daire-i ithâmiye dokuz âzâdan ibaret olup bunun üçü Heyet-i Âyân ve üçü Divân-ı Temyiz ve istinaf ve üçü Şûrâ-ı Devlet âzâsından Divân-ı Âliye alınacak âzâ içinden kura ile intihab olunur.

Seksensekizinci madde: Bu daire şikayet olunan zevâtın müttehim olup olmadığına sülûsan ekseriyetle karar verir ve Daire-i İthâmiye ve bulunanlar Divân-ı Hüküm de bulu-namaz.

Seksendokuzuncu madde: Divân-ı Hüküm, yedisi Heyet-i Âyân ve yedisi Divân-ı Temyiz ve istinaf ve yedisi Şûrâ-ı Devlet rüesa ve âzâsından olmak üzere Divân-ı Âli âzâ-sının yirmibir neferinden mürekkeb olarak Daire-i İthâmiye tarafından muhâkemesi lâzım olduğuna karar verilmiş ve davalar hakkında âzâyı mürettehenin sülûsan ekseriyetiyle ka-tiyyen ve kâvânin-i mevzûasına tatbiken hükm eder ve hükümleri kabil-i istinaf ve temyiz değildir.

1. Metinde bu kelime olmalı.

لہ سم ۱۱ ۶

şeklinde yazılmış, herhalde yazım hatası

UMÛR-I MALİYE

Doksanıncı madde: Tekâlif-i devletin hiç biri bir kanûn ile tayin olunmadıkça va'z ve tevzi istihsâl olunamaz.

Doksanbirinci madde: Devletin bütçesi vâridat ve mesârifât-ı takribiyesini mühey-yin kanundur. Tekâlif-i Devletin vâzı ve tevzii ve tahsili emrinde müstenid olunacağı ka-nun budur.

Doksanikinci madde: Bütçe yani muvâzene-i umûmiye kanûnu, Meclis-i Umûmi'de madde be madde tetkik ve kabûl olunur varidât ve mesarîfât-ı mühimmenin müfredatı câ-mi' olmak üzere ona merhûl olan cedveller nizamem tâyin olunan nümûnesine tevfikân ak-sâm ve füsûl ve mevâd-ı müteadide'ye münkasım olarak bunların müzakeresi dahi fasıl fa-sıl icrâ edilir.

Doksanüçüncü madde: Muvâzene-i umûmiye kanûnu müteallik olduğu senenin duhûlünde mevki-i icrâya konulabilmek için lâyhâsı Heyet-i Mehûsana, Meclis-i Umûminin küşâdı akâbinde itâ olunur.

Dokсандördüncü madde: Bir kanûn-ı mahsûs ile muayyen olmadıkça envâl-i devlet-ten muvazene haricinde sarfiyat câiz olamaz.

Doksanbeşinci madde: Meclis-i Umûmi'ninmünakid bulunmadığı esnada eshâb-ı mücrebe-i fevkalade'den dolayı muvâzene haricinde masraf ithiyarına lüzûm-ı kâvi tahak-kuk eder ise, mesûliyeti Heyyet-i Vükelâya aid olmak ve Meclis-i Umûmi'nin küşâdı akâ-binde ona dair kanûn lâyhâsı Meclis-i Umûmi'ye verilmek üzere o masrafın arz ve istizân ile sâdir olacak isrâde-i seniye üzerine tedarik ve sarfi caiz olur.

Doksanaltıncı madde: Muvazene kanûnunun hükmü bir seneye mahsustur. O sene-nin haricinde hükmü câri olamaz ancak bazı ahvâl-i fevkaladededen dolayı Meclis-i Mehûsan muvâzeneyi kararlaştırmaksızın fesh olunduğu halde hükmü bir seneyi tecavüz etmemek üzere bir kararname ile vükelâ-i devlet hâ-irâde-i seniye sene-i sâbıkâ muvaze-nesinin cereyân-ı âhkâmı Meclis-i Mehûsanın gelecek içtimasına kadar temdid ederler.

Doksanyedinci madde: Muhasebe-i Kâtiye kanûnu müteallik olduğu senenin vârida-tından istihsâl olunan mebhâlig ile yine o senenin mesârifâtında vuku bulan sarfiyatın mik-tarı hakikisini mübeyyin olarak hunun şekil ve taksimatı dahi muvâzene-i umûmiye kanûnuna tamıyla mütâbik olacaktır.

Doksansekizinci madde: Muhasebe-i Katiye kanûnunun lâyhâsı müteallik olduğu senenin hitâmından itibaren nihayet dört sene sonra Meclis-i Umûmiye itâ olunur.

Dokсандokuzuncu madde: Envâl-i Devletin kabz ve sarfına memur olanların muha-sebelerini rüiyet ve deavirden tanzim olunan sal muhasebelerine tetkik ederek, hülâsa-ı tetkikat ve netice-i mütalaatını her sene bir takrir-i mahsûs ile Heyet-i Mehûsan'a arz ey-lemek üzere bir divân-ı muhasebat teşkil olunacaktır.

Yüzüncü madde: Bu divanın âzâsı on iki kişiden müretteh olacak ve her biri Heyet-i Mehûsandan ekseriyetle azlinin lüzûmu tasdik olunmadıkça memûriyetlerinde kayd-ı ha-yat ile kalmak üzere hâ-irâde-i seniye nash olunacaktır.

Yüzbirinci madde: Divân-ı Muhasebat âzâsının evsâfi ve vazifesinin tafsilatı ve sûret-i istifa ve tebdil ve terakkî ve tekaüdü ve aklamının keyfiyet-i teşkili bir nizam-ı mahsûs ile tayin olunacaktır.

VİLÂYET

Yüzikinci madde: Vilâyetin üsûl-i idaresi tevsiî mezûniyet ve tefrik ve vezaif kaidesi üzerine müesses olup derecât-ı nizâm-ı mahsûs ile tayin kılınacaktır.

Yüzüçüncü madde: Vilâyet ve livâ ve kaza merkezlerinde olan idare meclisleriyle senede bir defa merkez-i vilâyet'de içtima eden Meclis-i Umûmi âzâsının sûret-i intihabı bir kanûn-ı mahsûs ile tevsi olunacaktır.

Yüzdördüncü madde: Vilâyât Meclis-i Umûmisinin vezaiifî yapılacak kanun-ı mahsûsunda beyân olunacağı vechile ta'rik ve meabir tanzimi ve itibar sandıklarının teşkili ve sanayi ve ticaret ve felahat teshii gibi umûr-ı nafiâya müteallik mevâd hakkında ve umûma aid maarif ve terbiyenin intişarı yolunda müzakereta şâmil olmakla beraber tekalif ve mürettebatı miriye'nin sûret-i tevzi ve istihsâlinde ve muâmelat-ı sâire'de kâvânin ve nizâmât-ı mahsûsa âhkâmına muhalif gördükleri ahvâlin müteallik olduğu makam ve mevkiileri tebliğiyle tashih ve ıslâhı zımında arz-ı şikâyet selahiyetini dahi muhtevi olacaktır.

Yüzbeşinci madde: Müsakkafât müstefilat ve mukûd-ı mevkûfe hasılatının şurût-ı vakfiyesi ve teamülü kadimi vechile meşrut lehine ve hayrat ve müherata sarf olunmak üzere vaziyet edilen envâlin vâl-i eylâmın nizamnâme-i mahsûs vechile sûret-i idaresine nezaret etmek üzere her kazada her milletin bir cemeet meclisi bulunacak ve bu meclisler tanzim edilecek nizâmât-ı mahsûsası vechile her milletin müntehab efradından mürekkebe olacaktır ve meclis-i mezkûre mahalleri hükümetlerini ve Vilâyet Mecâlis-i Umûmiyesini kendilerine mercii bileceklerdir.

Yüzaltıncı madde: Umûr-ı Belediye Dersaadet ve taşralarda bi'l-intihab teşkil olunacak Deâvir-i Belediye Meclisleriyle idare olunacak ve bu dairelerin sûret-i teşkil ve vezaiif ve âzâsının sûret-i intihabı kanûn-ı mahsûs ile tayin kılınacaktır.

MEVÂD-İ ŞETTA

Yüzyedinci madde: Mülkün bir cihetinde ihtilal zuhur edeceğini müeyyed âsâr ve emaret görüldüğü halde hükümet-i seniye'nin o mahalle mahsûs olmak üzere muvakkaten (idare-i örfiye) ilanına hakkı vardır. (İdare-i örfiye) kâvânin ve nizâmât-ı mülkiye'nin muvakkaten tadilinden ibaret olup idâre-i örfiye tahtında bulunan mahallin sûret-i idaresi nizâm-ı mahsûs ile tayin olunacaktır.

Yüzsekizinci madde: Osmanlı efradının kaffesince tahsil-i maarifin birinci mertebesi mecburi olacak ve bunun derecat ve teferruatı nizâm-ı mahsûs ile tayin kılınacaktır.

Yüzdokuzuncu madde: Kanûn-i Esâsi'nin bir maddesi bile hiç bir sebeh ve bahane ile tadil veya icrâdan iskat edilemez.

Yüzonuncu madde: Kanûn-i Esâsi'nin mevâd-ı münderecesinden bazılarının icâb-ı hal ve vakte göre tağyir ve tadiline lüzûm-ı sahih ve k'atı görüldüğü halde zikr-i ati şeriat ile tadili câiz olabilir. Şöyle ki, Heyet-i Vükelâdan veya Heyet-i Âyân'dan veya Heyet-i Mebûsan tarafından iş bu tadile dair bir teklif vâkû bulduğu halde evvela Meclis-i Mebusanda âzâ-ı mürettebenin sülûsan ekseriyetiyle kabul olunur ve bu kabul Meclis-i Âyânın kezâlik sülûsan ekseriyetiyle tasdik edildikten sonra irâde-i seniye dahi o merkezde sudûr ise tadilatı meşrûha düstûr'ul âmel olur ve Kanûn-i Esâsi'nin tadili teklif olunan bir maddesi hervechi meşruh müzakerâtı lâzimesinin icrâsıyla irâde-i seniyesinin sudûruna kadar hüküm ve kuvvetini kaybetmeksizin meriyü'l-icrâ tutulur.

Yüzonbirinci madde: Bir madde-i kanûniye'nin tefsiri lâzım geldikde umûr-ı adliye'ye müteallik ise tâyin-i manası mahkeme-i temyize ve idare-i mülkiye'ye dahil ise, Şûrâ-ı Devlete ve iş bu Kanûn-i Esâsi'de ise Heyet-i Âyân'a aittir.

Yüzonikinci madde: El-yevm düstûru' l-âmel bulunan kâvânin ve teamül ve âdât ileride vaz olunacak kâvânin ve nizâmet ile tadil veya ilgâ olununcaya kadar meriyü'l-icra olacaktır.

Yüzonüçüncü madde: Meclis-i Umûmiye dair olan fî 10 şevval sene 93 tarihli Tali-mât-ı Muvakkâte'nin cereyân-ı âhkâmı yalnız birinci defa içtima edecek Meclis-i Umûmi'nin müddet-i inikâdiyesi hitamına kadar olup ondan sonra hükmü câri değildir.

Kanun-i Esasi Tasarısına Namık Kemal'in Yazdığı Derkenarlar²

Mukaddime'nin Derkenarı: Mukaddime'nin en büyük mahzuru nizâm-ı esâsiyi Bâh-ı Âli tarafından verilme bir şey suretinde göstermesidir. Bâh-ı Âli'nin nice bin yalanları üzerine neşr edeceği ıslahata Avrupa'da inanmaz halk da kanmaz. Avrupa mülkün ıslahını sahibinden beklediği gibi halk da Padişahın ihsânını kendi lisânından ister. Mukaddime'nin yazılışında olan eser-i cehâlet dahi sûret-i mahsûsda şâyân-ı dikkattir. Terakkiyat hususunda müsâvât-ı kamile Çıplak Mustafa'nın aklen Sait Paşa'ya, servetçe Zârifi'ye rütbe-ce Sadrazam' müsavî olmuş demek olacağından bu kadar hedeate karşı bir söz nizâm-ı esâsi'yi orta oyunu tekerlemeleri suretinde göstermek ve Avrupa'nın bütün emniyetini zâil etmek tabiidir.

1. Madde'nin Derkenarı: Bu bendde yalnız Tanzimat Hattından bahsetmek Tanzimat'dan sonra verilen fermanları keenlem-yekün hükmünde göstereceğinden ve halbuki bu fermanların bazıları muâdelâta kadar derc olunduğundan Rusya'ya bir büyük serrişte-i şikâyet olur.

5. Madde'nin Derkenarı: Himaye maddesi hatarlıdır. Şer'an câiz olmadığından başka aklen dahi lâzım olmaz. Bu ibare'nin yerine bi'l cümle edyân icrâ-ı âyinde serbesttir denilmek kifayet eder.

8. Madde'nin Derkenarı: Müdde-i sıfatıyla tabiri hükümet Meclisin vazifesini bilmekten neş'et etmiş bir müta'ala eseridir. Müdde-i sıfatıyla gidilir. Umûma müteallik olan nizâmet için Meclis'e verilecek arz-ı haller muhbir sıfatıyadır.

21. Madde'nin Derkenarı: İdâre-i Devlet için Sadrazamın lüzûmu yoktur. Husûsiyle hâyle Meclislerle idare olunacak bir devlet de umum vükelâ mesûl olacağından padişahiden başka bir merciileri daha olursa mesuliyet kaidesi tamamiyle cereyan edemez.

22. Madde'nin Derkenarı: Bir muntazam devlet de Meclis-i Vükelâ'nın Padişahi'den istizân'a muhtaç olmayacak hiç bir kararı olamaz.

24. Madde'nin Derkenarı: Komisyon tarafından verilen müsvedde de mucib-i mesuliyet olan mevâdın en mühimleri sayılmıştı tadatları da alınır.

25. Madde'nin Derkenarı: Şikâyet re'isü'l-vükelâ da olduğu halde mazbata yine kendisine mi gönderilsin. Bir de umûm milletin intihabla gelen bir Heyet-i Vükelâ'dan şikâyeti için sa'ir düvel-i muntazamada olduğu gibi sâhib-i mülke arz etmeyip yine vükela'dan

² Tasarının orjinalinde derkenarlar her maddenin yanına yazılmıştır. Fakat biz bura da derkenarları ayrı olarak vermiş bulunmaktayız.

birine göndermek mecburiyetinde bulunsun. Buralara dikkat olununca pek kolay anlaşılıyor ki nizâm-ı esâsi padişah veya millet için değil vükelanın kendilerine isnad ettikleri hûkûk-ı mevhumeyi mukaddes göstermek için tashih olunmuş.

30. Madde'nin Derkenarı: Heyet-i Vükela tarafından bu hâbda verilecek kararların mesuliyeti kendisine ait olmak şarttır. Komisyon tarafından verilen müsvedde dahi bu şart münderic idi. Galiba mesûliyeti padişah'a bırakmak için bu şart tanzih edilmiş.

38. Madde'nin Derkenarı: Tenkisi lüzûmu yoktur. Lüzûm gördüğü zaman meclisi dağıtmak zât-ı hazret-i padişahinin yed-i iktidarını iken buraya bir tenkiz tabiri koymak da eser-i cehaletir.

42. Madde'nin Derkenarı: Vükela'nın eshâb-ı töhmeti ta'dât olunmayış ya yalnız mebuslarınki, ta'adat edilmek vükelayı takdis ve milleti tahkir demektir.

47. Madde'nin Derkenarı: Komisyonun bendi bu şekle koymak sırf eser-i cehalettir. Zaten bir kanunun, kanûn olabilmesi en nihaye irâde-i padişahi ile tasdik olunmağa mütevakkıf iken Vükela'nın teklif edeceği kanunlar müzakere için iradeye muhtaç olmamak ve fakat Âyân ve Mehûsanın kanunları muhtaç olmak Âyân ve Mehûsanı tahkir'den başka bir şey ifade etmez.

54. Madde'nin Derkenarı: Komisyonunda da birkaç söylediği anlamdan bizim millete göre o kadar Âyân çoktur. Maaş yetiştiremeyiz.

56. Madde'nin Derkenarı: Âyânın kimlerden intihab olacağı ta'âdata lüzûm yoktur. Sıfatı lâzûme-i ca'mi-zevât şartı kifâyet eder.

59. Madde'nin Derkenarı: Hiç bir devletde zükûr ve inâs elii bin kişiden ziyade Heyet-i İntihâbiye yoktur. Seksen bin zükûrdan bir âzâ almak bizim meclisin Yunan Meclis-i Mehûsan fenn-i siyasetinin en büyük mektebi olduğundan azası ne kadar.... olursa mülke hizmet için o kadar hayırlı adam yetiştirilmiş olur. Bundan başka ziyade çok kimsenin hâla seksen bin kişiye malûm olamıyacağından heyet-i intihâbiye'yi, bu kadar vâsi tutmak herkesin mutlaka bilmediği adamı intihab etmesi demektir.

66. Madde'nin Derkenarı: Şu bendin heyindeki zıddiyet noktası tashih edilerek söz anlamaktan bütün bütün beri olduklarını gösterir. Madem ki, her mehûs ümûm Osmanlıların vekili olacak müntehiblerin buldukları vilâyet ahâlisinden intihab olmaları neden lâzım gelsin bundan başka her memleket azasını birbirisinden intihab ederse Meclis-i Mehûsan birtakım insafsızlarla dolar, isyan halinde bulunan yerlerden ise, daima rüesa-i fesâd âzâlığı gelir.

70. Madde'nin Derkenarı: Maaş azdır, senevi yirmi bin kuruş ayda bin sekiz yüz kuruş bile etmeyeceğinden ve fi'l-hâkika tüccar ve esnaf meclisin zaman-ı tatilinde başka bir iş ile meşgul olabilirse de memurlar azalığı kabul ederse açıkta kalmak lazım geleceğinden aza arasında hizmet-i devlet de bulunmuş kimse görülemeyecektir. Halbuki âhvâl-i devleti bilenler bütün memur takımıdır.

71. Madde'nin Derkenarı: Reis intihabı veirâde-i seniye'ye ta'lik etmek seraser-i hümayun'a hiç faidesiz bir meşguliyet peyda etmekten başka bir tesir hâsil etmez.

74. Madde'nin Derkenarı: Mehûsların red ve kabûlünü Kanûn-ı Esâsi'ye veya Umûr-ı Maliye'ye müteallik maddelerde her kararının câhilane bir isrâfı kelamdır. Çünkü dünyada Kanûn-ı Esâsi'ye veya Umûr-ı Maliye'ye ta'alluk etmeyecek bir madde-kanûniye olamaz.

81. Madde'nin Derkenarı: *En muzır benderden biridir. Sarıklı efendiler ilam harcı tereke mahsülü gibi menfaati-i şahsiyetlerini muhafaza için yazı verirler. Nizâm-ı Esâsi'de mehâkim-i nizâmiye'yi hiç kabul etmeyenlerdir ki, mecelle ileride bir muntazam hale konulursa mahkemelerin umûmi mehâkim-i şeriye'ye kalp etmek mümkün olabilsin.*

83. Madde'nin Derkenarı: *Tâyin-i müvella ve tahkim kanunda münderic olduğundan mahkeme-i fevkalade değildir. Bina'en-aleyh burada zikrine lüzûm görülmez. Komisyon'da sarıklı efendilerin şerrine uğramıştı.*

107. Madde'nin Derkenarı: *İdare-i Örfiye sahih değildir. İdare-i asker denilmelidir. Bir de bu İdare-i askeriye'nin ilanı mücerred İdare-i seniye'ye müteallik olmalıdır. Her vali istediği yerde idare-i askeriye ilan ederse kanûnun hükmü kalmaz.*

110. Madde'nin Derkenarı: *Cehalete dikkat buyrulsun ki, Heyet-i Âyân ve Mebûsan furû'attan bir kanun teklif ederse müzakereye konulması irade-i şahaneye talik etmişler halbuki Kanûn-i Esâsi'nin tadili müzakeresinde irade-i şâhâneye lüzûm görmemişler.*

111. Madde'nin Derkenarı: *Kanûn-i Esâsi'nin tefsiri manası yalnız ayan'a ait olmaz, ibtida mebûsanda sonra âyân da müzâkere ile tasdik ya da red suretiyle tavfiz eder. Çünkü Kanûn-i Esâsi'yi padişah ihсан etmek ve sonra manasını Âyân'a vermek mantık da-iresine hila şüphe hak sözlerdendir.*

112. Madde'nin Derkenarı: *Te'amül ve âdât kanûn dairesine girmez. Bu da zikr-i kanûn ne demek olduğu bilmediğinden neşet eder.*

"Tashihatin hâld'da arz olunan lekelerinden ma'ada en hüyük seyyisi mukaddime de bulunan altı bendi, ilga etmesidir. Bunlardan biri Diyânet-i İslâmiye'ye müteallik olup beşinci madde de Devlet-i Âliye'nin dini din-i islamdır denilmiş iken mukaddime de öyle bir bend bulunmasına hek de lüzûm görülmese de ikinci bend kaldırıldığı halde arada vatanın tarifi kalmaz ve o halde eyalât-ı mümtaze'nin kaffesi kendilerine bu vatan eczasından saymamakta haklı olur. Hukûk-ı Padişahi'ye müteallik olan bendler ise, kalktığı halde usûl-i veraset rabitasından çıkacağı ve hilâfet-i kübrâ-ı İslâmiye Kanûn-i Esâsi'den hariç bir umûr-ı mevhum hükmüne gireceği gibi rûthe ve mansib tevcihine yükelenin ve eyalât-ı mümtaze tevcihatına hidivlerin ve hutbe ve sikke eyalât-ı mümtaze vali ve prenslerinin ve muahedât akdine ve harb ve sulh ilanına ve harekât-ı askeriye icrasına meclis-i umûmi'nin.....kararında olduğu ve zât-ı hâzret-i padişahide âhkâm-ı şeriye ve kanûniye'yi icrâ ve mücâzâtı akd ve tadil için bir selâhiyet-i kanûniye kalmayacağı ve bu suretle saltanat-ı Osmaniye en hüyük bir muhatara-i inkırâza düşeceği meydandadır. Celb-i şibh ve selb-i emniyet ve neşr-i efsar-ı mazarra edenler sualsiz cevabsız memâlik-i Osmâniye'den tardı hakkında ilavesi istenilen hende gelince böyle bir makale evvela Kanûn-i Esâsi'ye tammıyla lağv eder. Sâniyen Avrupa'ya karşı Tanzimatı bile kaldırmış olduğumuzu isbat eder ki gaileyi hazıra mevzûbillah mahvımıza hizmet eyler.Sâlisen bu mahzurları olmasa bile memurlara her şüphe ettikleri adam hakkında zât-hazret-i padişahiye vâsıtâ-ı ceza etmek gibi bir seyyiye-i selâhiyeti vermiş olur.Râbien haddi zatında devleten ve emniyeten işe yaramaz. Çünkü o kâbilden olan adamları mülkden çıkarmak efallerince mücâzât-ı kanûniye'den heri bırakmaktadır. Her mülkde ne kadar ihtilal zuhûr etmiş ise, hariç de bulunan ahâlisinin tahrikatıyla başlamıştır"³.

3. Bu son bölüm, herhangi bir madde'ye derkenar şeklinde yazılmış değildir. Tasarının son maddesi olan 113. madde'nin bitiminden sonra son sayfaya, tasarının bütünü hakkında yazılmış fikirlerdir.

İKİNCİ EK

KANÛN-İ ESÂSÎ

MEMÂLİK-İ DEVLET-İ OSMÂNİYE

1. Devlet-i Osmâniye memâlik ve kıtaatı hazırayı ve eyalât-ı mümtâzeyi muhtevi ve usûlü idaresi esâsen şer-i âhkâmına müstenid ve merhuttur.

2. Memâlik-i Devlet-i Osmâniye yek vücûd olmağla hiç bir zamanda hiç bir sebeple inkisâm kabûl etmez.

3. Devlet-i Osmâniye'nin pâ-yı tahtı İstanbul şehridir ve şehri mezkurun sair hilâd-ı Osmâniyeden ayrı olarak bir gûne imtiyaz ve muafiyeti yoktur.

ZÂT-İ HAZRET-İ PADİŞAHÎ

4. Saltanat-ı seniye-i Osmâniye hilâfet-i kübrâ-yı İslâmiyeyi haiz olarak sülâle-i âli Osmadan usûli kadimesi vechile ekher evlada aittir.

5. Zât-i hazret-i padişahi hasbe'l-hilâfe islâmın hâmisî ve bi'l cümle tebai Osmâniye'nin hükümdar ve padişahıdır.

6. Vükelanın azil ve nasbı ve rütbe ve mansıb tevcihi ve nişan itâsı ve eyalât-ı mümtâzenin şeriat-i imtiyazelerine tevfiken icra-yı tevcihati ve meskûkat darbı ve hutbelerde nâm-ı padişahi'nin zikri ve düvel-i ecnebiye ile muahedat akdi ve harb ve sulh ilan ve kuvve-i herriye ve bahriyenin kumandası ve harekât-ı askeriye ve kaffe-i âhkâm-ı şerriye ve kanûniye'nin icrası ve devair-i idarenin muamelatına müteallik nizâmnâmelerin tanzimi ve mücazât-ı kanûniye'nin tadili veya affı ve Meclis-i Umûmi'nin akd ve tadili ve lede'l iktiza Meclis-i Mehûsan'ın âzâsı yeniden intihab olunmak şartıyla feshi hukûk-ı mukadde-se-i padişahidindir.

TEBA-İ OSMÂNİYE'NİN HUKÛK-İ UMÛMİYESİ

7. Devlet-i Osmâniye tabiyetinde bulunan efrâdın cümlesine herhangi din ve mezhebden olur ise olsun bila istisna Osmanlı tâbir olunur ve Osmanlı sıfatı kanûnen muayyen olan ahvâle göre istihsâl ve izâe edilir.

8. Osmanlıların kaffesi (Tebâ-yı Devlet-i Osmâniye'nin) hürriyet-i şahsiyelerine malik ve âhârın hukûk-ı hürriyetine tecavüz etmemekle mükelleftir.

9. Hürriyet-i şahsiye her türlü taaruzdan masûndur. Hiç kimse kanun tayin ettiği sebep ve suretten ve kanûnen mücibi tevfiik olan âhvâlden madde bir bahane ile tevfiik ve habs olunamayacağı gibi nef'i ve sair suretle dahi mücât olunamaz.

10. Devlet-i Osmâniye dini İslam üzerine müessesdir. Bu esasa hâlel getirmemek ve asayiş-i halakı ve ahlâk-ı umûmiyeyi ihlâl etmemek şartıyla memâlik-i osmâniye'de marûf olan sair bi'l-cümle edyânın serbeste-i icrâsı devletin taht-ı teminindedir.

11. Mekâtibat taaruzdan masûndur. Hiç kimsenin mektubu kanûnen muayyen bir sebep olmadıkça açılmaz.

12. Matbûat serbesttir. Hukuk ve vezâifi kanûn-ı mahsûs ile muayyendir. (Kâvânin-i mevzûası dahilinde serbesttir).

13. Tebâ-ı Osmâniye nizâm ve kanûn dairesinde ticaret ve sanat ve ziraat (felâhat) için her nevi şirketler teşkiline mezûndur.

14. Osmanlı efrâdından (Tebâyı Devlet-i Âliye) bir veya birkaç kişinin gerek şahıslarına ve gerek umûma müteâllik olan nizâmata muhalif gördükleri bir maddeden dolayı işin merciine arz-ı hâl verdikleri gibi Meclis-i Umûmiye dahi imzalı arz-ı hâl ile beyân-ı hal ve memûrinin efalinden iştikaye selahiyetleri olacaktır.

15. Emr-i tedris serbesttir. Muayyen olan kanûna tabiyet şartıyla herkes (Tebâyı Devlet-i Osmâniye'den herkes) umumi ve hususi tedrise mezûndur.

16. Tebâyı Osmaniye'nin terbiyesi bir siyak-ı ittihad ve intizam üzere olmak için bi'cümle mektebler devletin taht-ı nezaretinde (iktiza eden esbaba teşebbüs olunacak) bulunacaktır. Ve herhalde müel-i muhtelifenin umûr-ı itikadiyelerine müteallik olan usûl-ı talimiyelerine asla hâlel getirilmeyecektir.

17. Her Osmanlı (Tebâ-yı Devlet-i Âliye) huzûr-ı kanûn da ve (umûrî mezhebiyeden maada) memleketin hukûk ve vezâifi meşrûasında (noktasında) müsâvidir.

18. Memâlik-i Osmaniye'de bulunan envâ-ı âhkâmdan her biri kendilerine mahsûs olan lisânî talim ve taalimde muhtardır. Fakat devletin lisân-ı resmisi Türkçe olduğundan hidemât-ı devlet'de istihdam olunmak için devletin lisân-ı resmisini bilmek şarttır.

19. Devlet memûriyetinde asâlet ve mensûbiyetin ve sair türlü izâfi-i haysiyetin dahi olmayıp umûm tebâ ehliyet ve liyâkatlarına (kabiliyetlerine göre münâsib olan) ve nizâmen tayin olunacak mesleklerine muvafık olan memûriyetlere kabul olunurlar.

20. Mesârif-i Umûmiye için Meclis-i Umûmi'nin hükümet ile bi't ittifaq karar verdiği tekâlif yapılacak nizâmata tevfikeyn kaffe-i tebâ beyrinde herkesin kudreti maliyesine (kudreti nisbetine) göre bir nisbet-i mütesâviyede tarh ve tevzi olunur.

21. Herkezin usûlen tasarruf olduğu mal ve mülkünden emindir. Menâfi-i Umûmiye için lüzümü sabit olmadıkça ve kıymeti hakikiyesi peşin verilmedikçe kimsenin mülkü alınamaz ve kanunun cevâzı olmadıkça hükümet tarafından cebren hiç kimsenin mesken ve menziline girilemez. (Kanunu mûcibince değer bahası peşin verilmedikçe kimsenin mülküne dokunulamaz. Memâlik-i Osmâniye'de herkesin mesken ve menzili taarûzdan maasûndur ve kanûnun....)

22. Osmanlı efrâdından (Tebâ-yı Osmâniye'nin) herbirinin namusu ve haysiyeti hükümet-i seniye'nin himâyesi ve umûm efrâdın taahhüdü müşteriki tahtındadır.

23. Hiç kimse kanûnen mensub olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye gitmeye icbar olunamaz. (Yapılacak usûlü muhakeme kanûnu hükmünce)

24. Hiç kimse hakkında kanûnen muayyen olmayan bir ceza tertib ve icrâ olunamaz.

25. Müsâdere ve angarya ve cerime memnûdur. Gerek cezai ve gerek sair suretle kimsenin malı zabt olunamaz. (Fakat kanûnen muayyen olan ahvâl bundan müstesnadır) Ve ücretli ve ücretsiz kimse kimseyi cebren işinde kullanamaz ve bir kanûna müstenid olmadıkça vergi ve rûsumat nâmıyla ve nâm-ı âherle kimseden bir akçe alınamaz.

26. İşkence ve sair her nevi eziyet katiyen ve külliyyen mülgâ ve memnûdur.

VÜKELÂ-I DEVLET

27. *Vekâlet-i mutlaka ünvanı riyâset-i vükelâ ünvanına tahvil olunmuştur. (Mesned-i sadaret riyâset-i vükelâdır). Riyâset-i vükelâ ve meşihat-ı İslâmiye tarafı padişahiden emniyet buyurulan zatlara ihale buyrulur. Sair vükelâ reisü'l-vükelânın reyiyile (vükelâ'nın arzıyla memûrileri) intihab ve irâde-i seniye ile nash (icrâ) olunur.*

28. *Heyet-i vükelâ, birinci vükelâ riyasetinde bulunan sadrazam ikinci şeyhülislam, üçüncü şûrâ-yı devlet reisi, dördüncü dahiliye vekili altıncı bahriye vekili, yedinci hariciye vekili, sekizinci adliye vekili, dokuzuncu maliye vekili, onuncu maarif-i umûmiye vekili, onbirinci nafta ve ticaret ve ziraat vekili olan zatlardan ibarettir. Reisü'l vükelâ bu vekâletlerden birini derâhte eder.*

29. *Meclis-i vükelâ zikr olunan heyetten mürekkep ve reisü'l-vükelâ'nın riyaseti tahında olarak akd olunup dahili ve harici kaffe-i umûr-ı mühimme'nin merciidir. Müzakerâ-tın kararları irâde-i seniye ile icrâ olur.*

30. *Vükelâ'dan her biri dairesine ait olan umûrdan icrâsı mezûniyeti tahtında olmayanlarında bir takımını doğrudan doğruya taraf-ı padişahiden istizân ile (onu reis-i vükelâ arz eyler reis-i vükelâ dahi) ve muhtâc-ı müzâkeresine arz ve müteallik buyrulacak irâde-i seniye mucebince iktizâsını ifâ eyler. Bu mesâlihın envâ ve derecâtı nizâmı mahsûs ile tâyin olunacaktır.*

31. *Vükelâ heyetçe veya münferiden istifa ettikde kabûl ve adem-i kabûl ve adem-i kabûlü irade-i seniye-i padişahiye mütevâkıftır.*

32. *Vükelânın heyetçe lüzûmu tehdilinden ya onlardan veyahut hariçten bir zâta riyâset -i vükelâ memûriyeti tefviz buyrulup heyet-i vükelâ'nın teşkili kezâlik ona ihâle olunarak ve eğen heyetten birinin veyahut birkaçının tehdili lâzım gelir ise onların yerine reisi vükelâ bulunan sadrazam tarafından diğerleri intihâh kılınarak irâde-i seniye ile nash olunur.*

33. *Vükelâ-yı devlet memûriyetlerine müteallik âhvâl ve icraattan ve husûsiyle devletçe hıyânet ve Kanûn-ı Esâsiyi naks ve ilgâya ve her nevi irtikab ve nüfûz-ı memûriyeti su'i-istimâl envâl-i miriyeyi isrâf maddelerinden müteferden veya müstemien mesûldür (...ve meclis âzâları tahtında verilen kararlardan müctemien mesûldür)*

34. *Mebûsân âzâsından biri veya birkaçı vükelâyı devletten bir veya birkaç zât veyahûd heyet-i vükelâ hakkında mesûliyeti mücih mücebince bu misüllü mevâdın heyete havâlisi lâzım gelip gelmeyeceği müzâkereye memûr olan şubede tetkik olunmak üzere şikâyeti müşir Heyet-i Mebûsân reisine verilecek tahrir reis tarafından nihayet üç gün zarfında o şubeye gönderilir. Ve bu şübe tarafından tahkikatı lâzıme icrâ ve iştika olunan zevât tarafından izahât-ı kâfi istihsâl olunduktan sonra şikâyetin şâyânı müzâkere olduğuna dair ekseriyetle tertih olunacak kararnameyi Heyet-i Mebûsân vükelâ-yı devletden şikâyet olunan zâtlar hazır bulunduğu halde kıraat edip sülûsan-ı ekseriyetle kabûl eder ise muhakeme talebini müşir mazbatasını meclis reisi vasıtasıyla doğrudan doğruya huzûr-ı hazret-i padişahiye takdim ederek müeallik olacak irâde-i seniye üzerine keyfiyet Divân-ı Âliye havâle olunur.*

35. *Vükelâ'dan ithâm olunanların usûli mahkemeleri derecât-ı mücazaatları kanûn-ı mahsûs ile tayin edilecektir.*

36. *Memûriyetlerden hariç ve sırf zatlara ait her nevi deavide vükelâ'nın sair efradı Osmanîye'den asla farkı yoktur. Bu misüllü hususatın mahkemesi ait olduğu mehâkim-i âdiye de icrâ olunur.*

37. Divân-ı Âli tarafından (Ali'nin dairei ithâmı tarafından) müttehem olacağına karar verilen heyet veya efrâd-ı vükela tebriye-i zimmet edinceye kadar vekaletten sâkıt olur.

38. Vükela tarafından Heyet-i Mehûsan müzakeresine arz olunan mevâddan birini kabûl ettirmekte ısrar olunup da mehûsan cânibinde ekseriyet-i ârâ ile tafsilen esbâb-ı beyânıyla kâtiyen red edilmek gibi bir hal üzerine Vükela ile Heyet-i Mehûsan beyninde ihtilaf hasıl olduğu ve Mehûsan Heyeti tarafından itimat kararı verilmediği halde vükela istifa ederler. Bu halde istifanın kabûlü veyahud Heyet-i Mehûsanın feshiyle müceddeden intihab ve icrasının emriye-i hazret-i padişahiye menûtdur.

39. Meclis-i Umûmi münâkit olmadığı zamanlarda devleti bir muhataradan veyahud emniyet-i umûmiyeyi haleden vikâye için bir zarûret-i mübremeye zuhûr ettiği ve bu bâb'da vâzına lüzûm kanûnunun müzakeresi için, meclisin celb ve cemine vakit müsaid olmadığı halde kaffe-i mesuliyet kendilerine ait olmak ve Kanûn-ı Esâsi âhkâmına mugayyir olmak ve Meclis-i Umûmi'nin inkâdında tasdik ve kabûl olunmaz ise, hükmü münfesi ad olunmak üzere heyet-i vükelâ tarafından verilen kararlar (Heyet-i Mehûsan'ın içtimaindan) muvakkaten kanûn hüküm ve kuvvetindedir.

40. Vükeladan her biri istediği zaman Meclis-i Mehûsanda ya bizzat bulunacak veyahud maiyetindeki rüesâ-ı memûrinden birini tarafından vekaleten bulunduracaktır.

41. Vükeladan her biri her ne zaman murad eder ise heyetlerden her ikisinde dahi bulunmak ve irâd-ı nutuk da âzâ-yı sâireye takaddüm etmek hakkını hâizdir. Ancak kendisine rey vermek salahiyeti yoktur.

42. İstizâh-ı madde için vükeladan birinin huzuruna Meclis-i Mehûsanda ekseriyetle karar verilerek davet olunduktan ya bizzathulunarak veyahud maiyetindeki rüesâyı memûrinden birini göndererek irâd olunacak suallere cevap verecektir.

MEMÛRİN

43. Bi'l-cümle memûrin nizâmen tâyin olunacak şerait üzere ehil ve müstehak oldukları memûriyetlere intihab olunacaktır. Ve kanûnen bir cünhası sabit olmadıkça veya istifa etmedikçe veyahud devletçe bir sebebi zarûri görülmedikçe azil ve tebdil olunamaz ve hüsnü hareket ve istikâmet eshâbından olanlar ve devletçe bir sebep-i zarûriye mehni infisal edenler nizâm-ı mahsûsunda tâyin olunacağı vechile terâkkiyata ve tekaüd ve mazâliyet maaşlarına nâil olacaklardır.

44. Her memûriyetin vezâifi nizâm-ı mahsûs ile tâyin olunacağından her memûr kendi vazifesi dairesinde mesûldür.

45. Memurîn amirine hürmet ve riayeti lâzımeden ise de itaati kanûnunun tâyin ettiği daireye mahsûstur. Hilâfi kanûn olan umûrda amire itaat mesûliyetten kurtulmaya medâr olamaz.

MECLİS-İ UMÛMÎ

46. Meclis-i Umûmi Heyet-i Âyân ve Heyet-i Mehûsan namlarıyla başka başka iki heyeti muhtevidir.

47. Meclis-i Umûmi'nin iki heyeti beher sene teşrin-i sâni iptidasında tecemmü eder ve bâ-inâde-i seniye açılır ve mart iptidasında yine bâ-irâde-i seniye kapanır ve bu heyetlerden biri diğerinin müctemi bulunmadığı zamanda münakid olamaz.

48. Zât-ı hazret-i padişahi devletçe görünecek lüzûm üzerine Meclis-i Umûmiye vak-tinden evvel dahi açar ve müddet-i muayyene-i içtimainı da tenkıs veya temdit eder.

49. Meclis-i Umûmi'nin yevm-i küşadında zat-ı hazret-i padişahi veyahud tarafların-dan bi'l-vekale reisü'l-vükela hazır olduğu ve vükelayı devletle iki heyetin âzâ-yı mevcûdesi birlikte buldukları halde resm-i küşad icrâ olunup evvel emr'de âzâ-yı cedi-de'nin usûl-i tahliyyeleri reisü'l-vükela huzurunda icrâ olunur. Bâdehü sene-i câriye zar-fında devletin ahvâl-i dahilaye ve münasebât-ı hariciyesine ve sene-i atıye'de itihazına lüzûm görülecek tedâbir vve teşebbüsata dair bir nutku hümayun kıraat olunur.

50. Meclis-i Umûmi âzâlığına intihab veya nash olunan zevât ber-vech-i âti alenen tahlif olunur. (Zât-ı hazret-i padişahiye vatan ve memlekete sûret-i tahlif ve sadakat ve Kanûn-ı Esâsi âhkâmına ve ûhdesine tevdi olunan vezâife riayetle hilafından mücânebed eyleyeceğine cenâb-ı hakka kâsem ettirmek. Kâsem ederim).

51. Gerek Heyet-i Âyân ve gerek Heyet-i Mehûsanda her biri hin-i içtimâında ni-zâmname-i dahilisini kendisi tanzim eder.

52. Meclis-i Umûmi âzâsı rey ve mütâlaa beyanında muhtar olarak bunlardan hiçbi-ri bir gûna vaadü vaid ve talimat kaydı altında bulunamaz ve gerek verdiği reylerden ve gerek meclisin müzâkeratı esnasında heyân ettiği mütalaalardan dolayı bir vechile itham olunamaz. Meğer ki, meclisin nizâmname-i dahilisi hilâfında hareket etmiş ola. Bu takdir-de nizâmname-i mezkûr hükmünce muamele görür.

53. Meclis-i Umûmi âzâsından birinin hıyânet ve Kanûn-ı Esâsiyi nakz ve ilgâya ta-saddi ve irtikab töhmetlerinden biriyle müttehem olduğuna mensub olduğu heyetin sülûsan ekseriyetiyle karar verilir veyahud (hapsi mucib) mücazât-ı tarhibiye'yi müstelzim bir ceza ile mahkum olur ise âzâlık hakkı zail olur ve bu efâlin da'i olduğu mahkeme ve cezai aid olduğu mahkeme rüyet ve hükmeder.

54. Meclis-i Umûmi âzâsından her biri reyini bizzat itâ eder ve herbirinin müzakere-de bulunan bir maddenin red ve kabüllüne dair rey vermekten içtinaba hakkı vardır. fakat içtinabın eshâb-ı mucibesini beyân etmeye mecburdur.

55. Bir kimse zikrolunan iki heyetin ikisine birden âzâ olamaz.

56. Meclis-i Umûmi heyetlerinin ikisinde dahi müretteh olan âzânın nisfından bir zi-yade hazır bulunmadıkça müzâkereye mübâderet olunamaz ve kaffe-i müzâkerat sülûsanı ekseriyetle meşrûat olmayan hususta hazır bulunan âzânın ekseriyet-i mutlakası ile karar-gir olur ve tesvi-i ârâ vûkû'nda reisin reyini iki adettir.

57. Bir kimse şahsına müteallik davasının ait olduğu memûrini devleti ve niyâhet o memurların tabi buldukları vekaleti usulü vechile müracaat etmezden evvel Meclis-i Umûmi'nin her iki heyetinden hangisine arz-ı hal verir ise kabül edilemez.

58. Müceddeden kanûn tanzimi veya kâvânin-i mevcûde'den birinin tadili talebi münhasıran Heyet-i Vükelâ veya Heyet-i Âyân'a veyahud Heyet-i Mehûsan'a aittir.

59. Yeniden bir kanûn tanzimi veyahud olan kanûnlardan birinin tadili hakkında (bâdehu bir talep) talep vukû'nda (taraf-ı şahaneden bi'l-istizân) lâyhası Şûrâ-yı Dev-let'de kaleme alınıp evvela Heyet-i Mehûsanda bâdehu Heyet-i Âyân'ta tetkik ve kabül olunduktan sonra icrâ-yı âhkâmına irâde-i seniye-i hazret-i padişahi müteallik buyrulur ise düstûru'l-amel olur ve iş bu heyetlerden birinde katiyen red olunan Kanûn lâyhası o senenin içtimaiyesinde tekrar mevki-i müzâkereye konulamaz.

60. Bir kanûnun manası tefsir lâzım geldikte umur-ı adliye'ye müteallik ise tâyin-i manası mahkeme-i temyize ve idare-i mülkiye'ye dair ise Şûrâ-yı Devlet'e aittir.

61. Bir kanûn lâyhası evvela Heyet-i Mehûsanda bend bend okunup ve her bendine rey verilip ekseriyet-i ârâ ile karar verilmedikçe hâde'l-karar heyeti mecmûası için dahi be-tekrar karar hasıl olmadıkça kabûl olunmuş olamaz.

62. İki heyetin usûlen içtima vâkû'nda Heyet-i Âyân'a reis riyaset eder ve Heyet-i Âyân reisin sağında ve Heyet-i Mehûsan solunda oturur.

63. Bu heletler vükela'dan veya onların göndereceği vekillerden veya kendi âzâlarından olmayan veyahud resmen davet olunmuş memûrinden bulunmayan kimseyi, gerek asaleten ve gerek bir cemaat tarafından vekaleten bir madde ifadesi için gelmiş olduğu halde asla kabûl edemez ve ifadelerine istima eyleyemez.

64. Heyetlerin müzakeratı lisân-ı Türki üzere cereyan eder ve müzakere olunacak lâyhaların suretleri tab ile yevm-i müzâkereden evvel âzâya tevzi olunur.

65. Heyetlerde verilecek reyler ya tayini esâmi veyahud işareti mahsûsa veyahud rey-i hâfi ile olur. Rey-i hâfi usûlünün icrâsı âzâyı mevcude'nin ekseriyet-i ârâsı ile karar verilmeği mütevakıftır.

66. Her heyetin inzibât-ı dahilisini münhâsıran kendi reisi icrâ eder.

HEYET-İ ÂYÂN

67. Heyet-i Âyânın reis ve âzâsı nihayet miktarı Heyet-i Mehûsan âzâsının sülûsu miktarını tecavüz etmemek üzere doğrudan doğruya taraf-ı hazret-i padişahiden nash olunur.

68. Heyet-i Âyân'a âzâ tayin olunabilmek için âsâ ve efali umûmun vüsûk ve itimâdına şâyân ve umûru devletde hidemat-ı memdûhesi meshuk ve mütearif zevâtın olmak ve kırk yaşından aşağı bulunmamak lâzımdır.

69. Heyet-i Âyân âzâlığı kayd-ı hayat iledir. Vükelalık ve müsteşarlık ve valilik reisi memûriyetler ve Şûrâ-yı Devlet ve mahkeme âzâlığı, Heyet-i Âyân âzâlığıyla içtima edemez ve Heyet-i Âyân âzâsından iken bu memûriyetlerden birini kabûl edenler âzâlıktan sâkıt olur.

70. Heyet-i Âyân âzâsından beherinin maaşı on bin kuruştur. Hazineden başka bir nam ile muvazzaf olan âzânın maaş ve tayini eğer on bin kuruştan dâun ise ol miktara iblâğ ve eğer on bin kuruş veya ziyade ise münhâzi olarak itâ olunur (İbkâ olunur).

71. Heyet-i Âyân, Heyet-i Mehûsandan verilen kâvânin ve muvazene lâyhalarını tetkik ile eğer bunlarda esasen umûru diniye'ye ve zât-ı hazret-i parişahi'nin hukûk-ı seniyesine ve hürriyet'e ve Kanûn-ı Esasi ahkamına ve devletin temamiyet-i mülkiyesine ve memleketin emniyet-i dahiliyesine ve vatanın eshâb-ı müdafaa ve muhafazasına ve âdâb-ı umûmiye'ye hâlel verir bir şey görür ise, mütalaasını ilavesiyle ya katiyen red veyahud tadil ve tashih olunmak üzere Heyet-i Mehûsan iade eder ve kabûl ettiği lâyhaları tasdik ve reisü'l-vükelâyâ araz eyler ve heyete takdim olunan ârz-ı halleri bi't-tetkik lüzûm görür ise ilâve-i mütalaa ile beraber mensûb olduğu vekaletle havale eder.

HEYET-İ MEBÛSAN

72. Heyet-i Mebûsan'ın miktar-ı âzâsı tebhâ-ı Osmâniye'den her elli bin nüfus-ı zükûrda bir nefer olmak itibarıyla tertib olunur.

73. Emr-i intihab rey-i hafî kaidesi üzerine müessesdir. Sûret-i icrâsı kanûn-ı mahsûs ile tâyin olunacaktır.

74. Heyet-i Mebûsan âzâlığıyla hükümet memuriyeti bir zât ühdesinde içtima edemez. Fakat vükeladan intihab olunanların âzâlığı mücâzır vesair memûrinden biri mebusluğa intihab olunur ise kabul edip etmemek yed-i ihtiyarındadır. Fakat kabul ettiği halde memûriyetinden infîsal eder.

75. Heyet-i Mebûsan için âzâlığı intihabı caiz olmayanlar şunlardır. Evvela tebhâ-ı devlet-i âliye'den olmayan sâniyen nizâm-ı mahsusu mucibince muvakkaten hizmet-i ecnebiye imtiyazını haiz olan sâliyen Türkçeyi takallüm edemeyen, râbien otuz yaşını tecavüz etmeyen hâmisen bir kimsenin hizmetkârlığında bulunan sâdisen iflas ile mahkum olup da iade-i itibar etmemiş olan sâbien mahcûriyetle hükm hak olup da fekk-i haciredilmeyen tasien bir mahkeme-i cezaie tarafından lâ-âkâl bir sene hapsi derecesinde ceza ile mahkum olmuş (Hukûk-ı medeniye'den sâkıt olmuş olan tasien tabiyet-i ecnebiye iddiasında bulunan kimselerdir. Bunlar mebhûs olamaz. Beş seneden sonra icrâ olacak intihablarda TÜrkçe okumak ve mümkün mertebe yazmak dahi şart olacaktır.

76. Mebûsan intihabı umûmisi dört senede bir kere icrâ olunur ve her mebhûsan müddet-i memûriyeti dört seneden ibaret olup fakat tekrar intihab olunmak caizdir.

77. Mebûsaların intihabı umûmisine heyetin mebhde-i içtimai olan tesrini sânidan lâ-âkâl dört mah mukaddem başlanılır.

78. Heyet-i Mebûsan âzâsının her biri kendini intihab eden dairenin ayrıca vekili olmayıb umûm Osmanlıların vekili hükmündedir.

79. Müntehibler intihab edecekleri mebhûsları mensûb oldukları daire-i vilayet-i intihabiye'nin yerlisinden intihab etmeye mecbur olmayıp şeraiti nizamiyesine muvafık olmak üzere istedikleri zâtı intihab edebilirler.

80. Bâ-irâde-i seniye Heyet-i Mebûsan feshiyle dağıtıldığı halde nihayet altı ay müctemi olmak üzere umûm mebhûsanın müceddeden içtimâna başlanacaktır.

81. Heyet-i Mebûsan âzâsından biri vefat eder veya âshâb-ı hariciye-i meşrûadan birine dûçar olur veya bir uzun müddet meclise devam etmez veyahud istifa eder veya mahkumiyet veya kabûlü memuriyet cihetiyle âzâlıktan sâkıt olursa yerine nihayet gelecek içtimaya yetişmek üzere usulü vechile diğere tayin olunur.

82. Münhal olan mebusluk makamlarına intihab olunacak âzânın zamanı memûriyeti intihab-ı umûmi müddeti'nin hitamına kadardır.

83. Mebuslardan her birine beher sene içtimai için hazineden yirmi bin kuruş ve memûrini mülkiye nizâmına tevfiken azimet ve avdet harcırahı verilecektir.

84. Heyet-i Mebûsan reisini ve reis-i sânilerini ve katiplerini ekseriyet-i ârâ ile intihab eder ve reis-i evvelin intihabını irade-i seniye ile tasdik olunur.

85. Heyet-i Mehûsanın müzâkeratı alenidir. Fakat bir madde-i mühimmeden dolayı müzâkeratı hâfî tutulmak vükela canibinden veyahud Heyet-i Mehûsan âzânın madasından tahliye edilerek teklifin red veya kabûlü için ekseriyet-i ârâya müracat edilir. Ve âlenen cereyan eden müzâkerât aynen neşr olunur.

86. Heyet-i Mehûsan'ın müddet-i devamında âzâdan hiç biri heyet tarafından ithama sebeb-i kâfî hulunduğuna karar verilmedikçe veyahud bir cünha veya cinayet icra eder iken veya icrâyı müteakib tutulmadıkça tevfiik ve muhâkeme olunamaz. Ve meclisin küşadından evvel tevfiik olunmuş veya muhakemesine başlanılmış veyahud habs edilmiş aza var ise meclisin heyeti tarafından tevfiik ve muhakeme ve mahbusiyetinin meclis devam ettikçe tehirine karar verilebilir.

87. Heyet-i Mehûsan Şûrâ-yı Devlette tertib olunacak kâvânin lâyhalarının müzakere ile red veya kabûl veyahud tadil eder ve mesarif-i umûmiyeyi muvazene kanûnda gösterileceği vechile tafsilatıyla tetkik ettikten sonra miktarını vükela ile bi'l-ittifak karar verir. Ve buna karşılık olarak vâridat-ı umûmiye'nin keyfiyet ve kemiyetini ve sûret-i tevzi ve istihzâlini kezâlik vükala ile bi'l-ittifak tayin eyler.

88. Her mehûsun heyet içinde vükela-yı devletten sual ve istizah hakkı vardır. Vükela cevab itâsına mecbur olup fakat lüzûm görür ise mesûliyeti üzerine alarak tehir etmek salahiyetine dahi haizdir.

MEHÂKİM

89. Kanûn-ı mahsûsuna tevfiiken taraf-ı devletten nash olunan ve yedlerine herat-ı şerif verilen hâkimler lâyen azildir. Fakat istifaları kabûl olunur. Hâkimlerin terakkiyatı ve meslekleri ve tehdil-i memuriyetleri ve tekaüdları ve bir cürûm ile mahkûmiyet üzerine azil olunmaları dahi kanun-u mahsus hükümüne tabidir ve hakimlerin ve mehâkim memûrlarının mattûb olan evsâfî iş bu kanûn irâe eder.

90. Mahkemelerde her nevi muhâkeme alenen cereyan eder ve harf ve harf neşrine mezûniyet vardır. Ancak nizâmât-ı dahiliyesinde musarrâh eshaba mehni mahkeme muhâkemeyi hâfî tutabilir.

91. Herkes mahkemede hukûkunu muhâfaza için lüzûm gördüğü vesait-i meşrûhayı istimal edebilir.

92. Bir mahkeme vazifesi dahilinde olan davanın her ne vesile ile olursa olsun rüiyetinden imtina edemez ve bir kere rüiyetine veyahud rüiyeti için iktiza eden tahkikat-ı evveliyeye başlandıktan sonra tatil müdde-i davadan keffiyet etmiş ola. Şu kadar ki cezaya müteallik deavide hükûmete aid olan hukûk nizâm-ı vechile yine icra olunur.

93. Hera mankeme vereceği ilamı itâ eylediği hakimnin eshâb-ı mucibesini beyân etmek lazımdır.

94. Her dava ait olduğu mahkemede rüyet olunur. Eşhâs ile hükümet beynindeki davalar dahi mehâkim-i âdiye'ye aittir.

95. Mehâkim-i umûmiye sınıf ve vezâif ve salahiyetinin derecat ve taksimâtı ve hükûmün tavzifi kavânine müstenittir.

97. Her mahkeme bir kanûn-ı mahsûs ile teşkil eder. Her ne nâm ile olur ise olsun bazı mevâd-ı mahsûsı rüiyet ve hükûm etmek için mehâkim-i muayyen haricinde fevkalade bir mahkeme veyahud hükûm vermek salahiyetine haiz komisyon vechile tayin-i müvella ve tahkim caizdir.

98. Hiç bir hâkim hâkimlik sıfatıyla devletin maaşlı bir başka memuriyetini uhdesinde cem edemez.

99. Her mahkeme ita eylediği hükmü katinin icrasına memurdur. Ve mahkemelerin hükm ilâmâtı ne suret ve vesâit ile icrâ edecekleri bir kanûn-ı mahsûs ile tâyin olunacaktır.

100. Umûr-ı cezaiyede hukûk-ı ammeyi vikâye'ye memûr müdde-i umûmiler buluncak ve bunların vezaif ve derecatı kanûn ile tâyin kılınacaktır.

101. Deâvi-şeriyeye mehâkim-i şeriyede umûr-ı nizâmiye mehâkim-i nizâmiye'de rüiyet olunur.

102. Divân-ı Âli otuz âzâdan mürekkeptir. Bunların on'u Heyet-i Âyân ve on'u Şûrâ'yı Devlet ve on'u Mahkeme-i Temyiz ve istinaf rüesa ve âzâsından kura ile tefrik ve tayin olunarak Heyet-i Âyân dairesinde akd olunur. Vazifesi vükela ile mahkeme-i temyiz rüesa ve âzâsının muhakemesidir.

103. Divân-ı Âli ikiye münkasem olup biri daire-i ithâmiye ve biri divân-ı hükümdür. Mahkeme-i ithamiye dokuz azadan ibaret olup bunun üçü Heyet-i Âyân ve üçü Divân-ı Temyiz ve istinaf ve üçü Şûrâ-yı Devlet âzâsından Divân-ı Âliye alınacak âzâ içinden kura ile intihab olunur.

104. Bu daire şikayet olunan zevâtın müttehem olup olmadığına sülûsânı ekseriyetle karar verir ve daire-i ithâmiye bulunanlar divân-ı hükümde bulunamaz.

105. Divân-ı Hüküm yedisi Heyet-i Âyan ve yedisi Divân-ı Temyiz ve istinaf ve yedisi Şûrâ-yı Devlet rüesa ve âzâsından olmak üzere Divân-ı Âli âzâsının yirmibir neferinden mürekkeb olarak daire-yi ithamiye tarafından muhakemesi lâzım olduğuna karar verilmiş davalar hakkında âzâyı mürettebenin sülûsân-ı ekseriyetiyle katiyen hükmeder ve hükümleri kabili istinaf ve temyiz değildir.

MUVÂZENE

106. Tekalif-i Devletin hiç biri bir kanûn ile tayin olunmadıkça vaz ve tevzi ve istih-sâl olunamaz.

107. Muvazene-i devletin vâridat ve mesârifâtı takribiyesini mübeyyin kanûndur. Tekalif-i devletin vaz ve tevzi ve tahsil emrinde müstenit olacağı kanûn budur.

108. Muvazene-yi Umûmiye kanûnun Meclis-i Umûmide madde be madde tetkik ve kabul olunur. Varidât ve mesârifâtı mühimmenin müfredatını cami olmak üzere ana merbut olan cedveller nizamen tayin olunan nümunesine tevfikeyen aksam ve füsûl ve mevâd-ı müteaddiye münkasem olarak bunların müzakeresi dahi fasıl fasıl icra edilir.

109. Muvazene-i Umûmiye Kanûnu müteallik olduğu senenin duhulünde mevki-i icrâyâ konulabilmek için lâyhâsı Heyet-i Mehûsan'a Meclis-i Umûmi'nin küşâdı akabinde ita olunur.

110. Meclis-i Umûmi'nin münakid bulunmadığı esnadı esbâb-ı mücribeyi fevkaladeden dolayı muvazene haricinde masraf ihtiyarına lûmumu kâfi tahakkuk eder ise, mesûliyeti heyet-i vükelaya ait olmak ve Meclis-i Umûmi'nin küşâdı akabinde ânâ dair kanûn lâyhâsı itasıyla tasdik ettirmek üzere o masrafın tesfiyesi için iktiza eden meblağın taraf-ı hazret-i padişahiye arz ve istizan ile sadır olacak irâde-i seniye üzerine tedarik ve sarfî câiz olunur.

111. Muvazene hükmü bir seneye mahsustur. O senenin haricinde hükm-ü câri olmaz.

112. Tekalife müteallik her türlü imtiyaz ve tekalifçe her nevi istinat ve tahfifat bir kanun ile tayin olunmak lazım gelir.

113. Bir kanûn-ı mahsûs ile muayyen olmadıkça emvâl-i devletten muvazene haricinde sarfiyat câiz olamaz.

114. Muhasebe-i katiye kanûnu müteallik olduğu senenin varidatından istihsal olunan mehalîğ ile yine o senenin mesarifatına vuku bulan sarfiyatın miktar-ı hakikisini mübeyyin olarak bunun şekil ve taksimatı dahi muvazene-i umûmiye kanuna tamamıyla muatabık olacaktır.

115. Muhaasebe-i kâtiye kanunu laythası müteallik olduğu senenin hitamından itibaren nihayet dört sene sonra Meclis-i Umûmiye ita olunur.

116. Eymal-i Devletin kabız ve sarfına memûr olanların muhasebelerini rüivyet ve deavirden tanzim olunan sal muhasebelerini tetkik ederek hülâsa-ı tetkikat ve netice-i mütalaatını her sene bir tahrir-i mahsûs ile Heyet-i Mebûsan'a arz eylemek üzere bir Divân-ı Muhaasebât teşkil olunacaktır.

117. Bu divan âzâsı on iki kişiden ibaret olacak her biri hâirade-i seniye nash olunarak Heyet-i Mebûsandan ekseriyetle azlinin lüzûmu tasdik olunmadıkça memûriyetinde kayd-ı hayat ile kalacaktır.

118. Divân-ı muhasebât âzâsının evsâfı ve vezâyifinin tafsilatı ve suret-i istifa ve tebdil ve terakki ve tekaüdü bir nizâm-ı mahsûs ile tayin olunacaktır.

VİLÂYAT

119. Vilayatların Usûl-i idaresi memûrların nizâmen ve kanûnen vazifeleri dahilinde bulunana umurdan icraatına mezun olmaları kaidesi üzerine müesses olup iş bu mezûniyetin derecatı nizâm'ı mahsûs ile tayin kılınacaktır.

120. Vilâyet nizamnamesi hükmünce kaza ve livâ merkezlerinde olan idare ve deâvi emecisleriyle Meclis-i Temyiz-i Hukuk ve Divân-ı Temyiz âzâlarının ve senede bir defa merkez-i vilâyette içtiması mukarrer olan Meclis-i Umûmi âzâsının miktarı ve sûret-i intihabı hakkında mukarrer olan kâide tevsi kılınarak suret-i cereyanı kanûn-ı mahsûsa ile tayin olunacaktır.

121. Meclis-i Umûmi'nin vezâyifi yapılacak kanunu mahsusunda beyan olunacağı vechile turuk ve meahir tanzimi ve itibar sandıklarının teşkili ve sanayi ve ticaret ve felâhatın teshili gibi umûr-ı nâfiaya müteallik mevâd hakkında ve umuma âit maarif ve terbiyenin intişarı yolunda müzakeratı şâmil olmakla beraber tekalif ve mürettebat-ı miriye'nin suret-i tevzii ve istihalinde ve kavanin ve nizamat ahkâmının tekâmî-i icrasına nezareti dahi muhtevi olacaktır.

122. Evkaf dahilinde olan müsakkafat ve müstagilat ve nukud-u mevkufe hasılatının şuruu vakfiyesi ve teamül'ü kâdimi vechile meşrutun lehine ve hayrat ve müherrata sarf olunmak üzere vasiyet edilen envalin vasiyetnamelerinde muharre olduğu üzere musalehine sarfına ve emvâl-i eytamin nizamnâme-i mahsûsu vechile suret-i idaresine nezaret etmek üzere her kazada, her milletin, her cemeat meclisi bulunacak ve bu meclisler tanzim edilecek nizamat-ı mahsusası vechile her milletin müntehab efradından mürekkeb olarak her kazada islam cemeatinin meclislerinin reisi o kazanın müftüsü veyahud mevsuk ve mu-

temet ulemadan birisi olup gayr-i müslim cemaatlerin reisleri dahi nizamnâmelerinde muayyen olan rüesâ-yı ruhâniye veyahud vekilleri olacak ve bu mecalis Vilayet Meclis-i Umumiyesinin encümenlerini kendilerine mercii bilecektir.

123. Meclis-i Umumiye her sene merkez-i vilayette içtima ettikde her milletin orada bulunan azasından intihab olunmak ve millet-i islamiye fırkası için makarr-ı vilayette bulunan müftü veyahud ulemadan sair münasibi ve milel-i gayr-i müslim için rüesâ-yı ruhâniye riyaseti tahtında olmak üzere ayrıca birer encümen teşkil olunacak bunlardan her biri kendi cemaat meclisleri tarafından madde-i sabıkada muharrer hususatdan dolayı arz olunacak muhasebat ve deaviyi ve mütalaatı tetkik ettikten sonra icabını icra ettirmek üzere mercii olan mahalle müracat edecektir.

124. Umûr-i Belediye dersiadet ve taşralarda bi"l-intihab teşkil olunacak deâvir-i belediye ile idare olunacak ve bu dairenin suret-i teşkili ve vezaiî ve âzâsının suret-i intihabı kanûn-ı mahsûs ile tayin kılınacaktır.

MEVÂD-I ŞETTA

125. Mülkün bir cihetinde ihtilal zuhur edeceği halde hükümet-i seniye'nin o mahalle mahsus olmak üzere muvakkaten (idare-i örfiye) nizam-ı mülkiye'nin muvakkaten tadilinden ibaret olup (idare-i örfiye) tahtında bulunan mahalin suret-i idaresi nizam-ı mahsus ile tayin olunacaktır.

126. Osmanlı efradının kaffesince tahsil-i maarifin birinci mertebesi mecburi olacak ve bunun derecat ve teferruatı nizâm-ı mahsûs ile tayin kılınacaktır.

127. Kanûn-i Esâsi'nin bir maddesi bile hiçbir sebep ve bahane ile tatil veya icrâdan iskat edilemez.

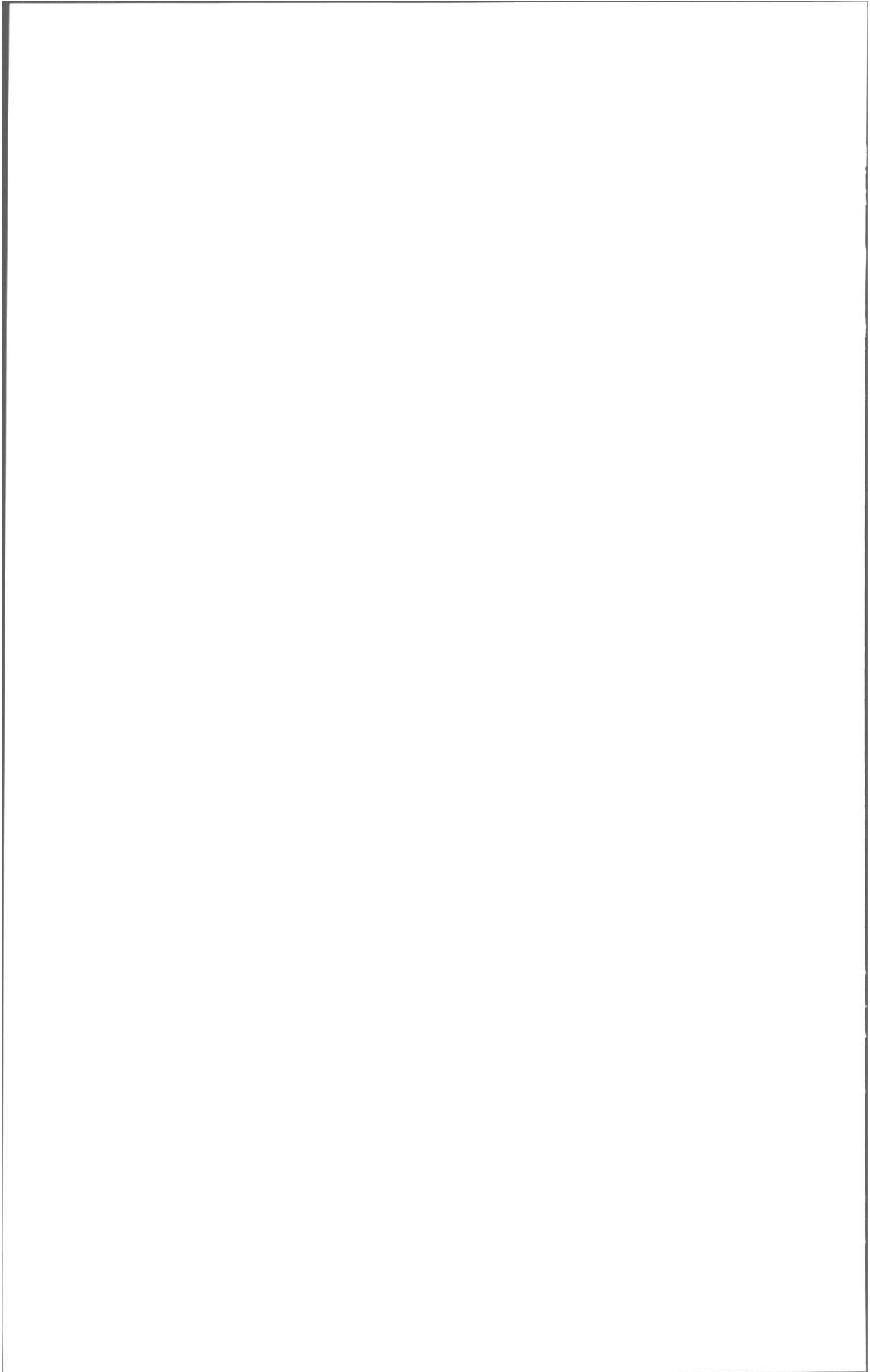
128. Kanun-i Esasi'nin Heyet-i Mecmuası ilga ve tagyir olunamaz. Fakat mevâd-ı esâsiye'den yani (boş hırakılmış) bendlerinden maadasına bir veya kaçının lüzûm-ı sahih ve kati görüldüğü halde zikr-i âti şerait ile tadili câiz olabilir. Şöyle ki, ya zat-ı hazret-i padişahi veya Heyet-i Âyân veya Heyet-i Mehûsan tarafından iş bu tadile dair bir teklif vuku bulduğu halde evvela Meclis-i Mehûsan'da âzâya mürettebenin üç rub'una müsavi ekseriyetle kabul olunur. Ve bu kabul Meclis-i Ayan'ın keزالik üç rub'u ekseriyetiyle tasdik edildikten sonra irade-i seniye dahi o merkezde sâdûr eder ise, tadilat-ı meşrûha düsturü'l-amel olur. Ve Kanûn-ı Esâsi'nin tadili teklif olunan bir maddesi her-vechi meşrûh müzakerât-ı lâzimesinin icrâsıyla irâde-i seniyesinin sudûruna kadar hüküm ve kuvvetini kaybetmeksizin meriyü'l-icrâ tutulur.

129. El-yevm düsturü'l-amel bulunan kâvânin ve nizamattan işbu Kanûn-i Esâsi âhkâmına mugayyir olmayan kaffe-i mevâd-ı kanûniye ileride vaz olunacak kâvânin ve nizâmet ile tadil veya ilga olunmadıkça meriyü'l-icrâ olacaktır.

130. Meclis-i Umûmiye'ye dahil olan 10 Şevval sene 93 tarihli talimat-ı muvakkate'nin cereyan-ı ahkâmı yalnız birinci defa içtima ederek Meclis-i Umûmi'nin müddet-i inkadiyesi hitamına kadar olup ondan sonra hüküm-ü câri değildir.

Emniyet-i dahiliye-i devlet ihlâl ve garat ve hukuku mukaddesi vatan aleyhinde hareket cüret

BİRİNCİ EK'İN FOTOKOPİSİ

اولدنیف دار آرتیتر تیب اولدجه قارنا هکت معونات قانت اولدجه اولدی الاقتا سلا اولدنه دن
دعوتله بالان دیبالکونله دیره ایضاحات آتق قانده اعضای مجده نك نشانه آرتت وطقسینه
قبول اولدورسه محاکمه لیبی سفر مطبوس رئیس الکلیه تقدیر اولدی لدرجه معافه اولدجه ادرجه اولدورسه
کیفیت دیوانه طایفه حواله اولدور

تیبی مجتاده وکلاده ایتمام اولدورک اهل محاکم قانوه محض ایلمنیه ایلمجده

تیبی مجتاده مامورینده خارج و صرف زاندره هکله اولدور وکلانک مار افرار عیانه اولدور
قرنی بودر بوشلوه قضاوت محاکمه شاد اولدنیف محکم عیانه ده ادر اولدور

تیبی مجتاده دیوانه عیالیک دیره ایتمایس طایفه قتم اولدنیف قرا وریلا وکلانک دمه ایلمجده
دلالته سقلا اولدور

تیبی تقدیر مجتاده وکلانک هکت معیانه ارست اهل عیال اولدنه ماده لدره بریک قولت وکلانکده اهرار
اولدور معیانه جاننده آرتت آرا ایه و تقصید اسباب موجه بیله قلمبا وکرتا وریلا دی عیال وکلانک
تیبی دیاهور مجتاده صدق مانویه سنه آتق اولدور اولدور هکت معیانه قتم عیانه ادره عیالیه ادره

ادتور مجتاده محکم عیال معق اولدنیف زماده دولتی برخطاره دمه دیاهور ایتمایس عیالیه و قایه
ایلمجده برضوره برت طوار ایلمجی دیوباره وضعه لدره کورنیه کک مانویک مذکره سحره محکم عیالیه
وقت عیالیه حال قانوه ارست احاطه معیار اولدنه ادره هکت وکلانکده وریلا قرا لکلیت
معیانه کجمله وریلا کک قراده قدر با ادره سیه موقنا قانوه حکم وقرتده در

ادتور مجتاده وکلانک هکری هکله زمانه مزاد ایلمس لکلیتک ایلمس رض بولنجه دیاهور معیالیه
رؤسای مایورینه بری طایفه دلان بولنجه دیار اولدنیف اعضای تقدیم ایلمک عیالیه

ادتور مجتاده استیضاح ماده ایلمجده وکلانک بریک خطوریه محکم معیانه آرتت قرا وریلا ک
دعوت اولدنیف دیبالدنه بولنجه دیاهور معیالیه کی رؤسای مایورینه بری کوندره رک ادر اولدجه
سوانه عیال وریلا دیاهور لدره کور ایلمس اولدنه ادره عیالیه قایم ایلمک عیالیه ادره

مؤیدیه

ادتور مجتاده باند مایوریه نفق مانویه اولدجه شرایط اولدور اهل کجده اولدور مایورینه
اولدجه دوجور ایتمایس اولدنه مایوریه قانونا موجب قزل حال دیاهور قلمبه ایلمجده دیاکندوس
استیضاح ایلمجده دیاهور دولتی برسیب ضروری کورلکجه قزل وریلا اولدور دمه حکمت استیضاح

Handwritten marginal notes in the left margin, including the word 'مؤیدیه' (Mauyidiye) and other illegible text.

اولئذ در وقت برسی هر یک از این اعضاء این نفع مخصوص نصیب اولئذین و در هر رقباته و قضاة و معزولین
معاشره نایب اولئذین

اولئذ در وقت قضاة (که مائریک و در بعضی نفع مخصوص نصیب اولئذینم که مائریک و در بعضی نفع مخصوص نصیب
مسؤلین

اولئذ در وقت قضاة مائریک آمریه هرمت و رعایت لازم در این اوصاف قانونیک نصیب اینک و در بعضی نفع
مخصوص قانون اولئذ امور آره اوصاف مسؤلینم قورمف مائریک

مجلس عمومی عثمانی

اولئذ در وقت قضاة مجلس عمومی عثمانی که اعیان و کتبت مائریک و در بعضی نفع مخصوص نصیب اینک
مجلس عمومی عثمانی

اولئذ در وقت قضاة مجلس عمومی عثمانی که اعیان و کتبت مائریک و در بعضی نفع مخصوص نصیب اینک
ایستادنیه با اراده سیه قضاة و در بعضی نفع مخصوص نصیب مائریک و در بعضی نفع مخصوص نصیب اولئذ
مجلس عمومی عثمانی

اولئذ در وقت قضاة و در بعضی نفع مخصوص نصیب مائریک و در بعضی نفع مخصوص نصیب اولئذ
مجلس عمومی عثمانی

اولئذ در وقت قضاة و در بعضی نفع مخصوص نصیب مائریک و در بعضی نفع مخصوص نصیب اولئذ
مجلس عمومی عثمانی

اولئذ در وقت قضاة و در بعضی نفع مخصوص نصیب مائریک و در بعضی نفع مخصوص نصیب اولئذ
مجلس عمومی عثمانی

اولئذ در وقت قضاة و در بعضی نفع مخصوص نصیب مائریک و در بعضی نفع مخصوص نصیب اولئذ
مجلس عمومی عثمانی

المختارة
بعضه من بلادهم وبما انهم كونه مع وكبيره وبما كثرى اعضاءه اوطاسه وخدمه
رسانه وخدمه اذنه ماؤر بيه بولميايه كنج بكميل ترك اهلان وركن برصا حقه طرخته وانه براده
اناده كونه كونه اهلان حاله اهلان ايدى واناده لري اجمع ايدى

المختارة
كهنه من اهلان لسانه ترك اورده جويانه ايدى وضاكره اذنه لري كورك صورته
طبع ايله يوم مذاره دن اول اعضاءه توزيع اولغور

المختارة
كهنه ورييه حيك رايلر بايقيه اسره ويا هود اماران مخصوصه ويا هود راى هود ايدى
الاور راى هود اهلان اجاس اعضاءه نك اكرت اراسيله قره ورييه مؤفخره

المختارة
كهنه افضاط را هليس محض كند ريس اجرا ايدى

كهنه اهلان

المختارة
كهنه اهلان ريسه واهلانه نيات مقارن كهنه مبعوثه اعضاءه نك مقارن عازره
اجامات اذنه طوخويه طوخويه طوخويه طوخويه

المختارة
كهنه اهلان/ قسيه اذنه اهلان ايجره انا واهلانه محمولك وئوده داعمانه اهلان واهلانه
ضمانه مبعوثه سبونه ومقارن وواژه اولمه وقرمه بائنه اسره بولنه لاوره نفعلا شرف
صحنه نيمه بائل اولنده مجلس اهلان اعضاءه شرط اهدوده مستفاده

المختارة
كهنه اهلان اعضاءه قسياه ايدى بومؤر بيه وكلاته ووايلات وارده اهلان
اهلانه اهلان واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه
اهلانه اهلان واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه
اهلانه اهلان واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه

المختارة
كهنه اهلان اعضاءه مبعوثه سبونه اذنه اهلان كهنه اهلان اهلان اهلان اهلان
موظف اولنده اهلان مبعوثه واهلانه اهلان اهلان اهلان اهلان اهلان اهلان اهلان اهلان
واكوره بولميايه ويا زياره ايسه اهلان اولغور

المختارة
كهنه اهلان كهنه اهلان واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه
اهلانه اهلان واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه
اهلانه اهلان واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه
اهلانه اهلان واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه واهلانه

قره یغیلاده مجلس عمن اعضا سنده برینک هیاتیه وقانونه رسنی نفعه وانعام لعمدی وارطلب کلایه سینه
ترتیبه برینک مرتبه اولدیه ضویبه اولدیه هیئت اعضای معبوده سنک تمامه اکثریت و طیفه سینه وارو روبر
دیاجود قافقاً هیسه ونفر بیله برجا ایله محکم اولور ایضا لعمده صحنه دایم اولور دیوانعالی محکم
مجازاً عاقل اولدیه محکم طیفه روایتا حکم اولور

قره یغیلاده مجلس عمن اعضا سنده هرری رایجی بالذات لعمه ایرد وهر برینک مذاکره ده بولانه
ردوقولنه وارر رای دریکده اجنام حق واردر

قره در یغیلاده برکجه ذکر اولانه ایله هیئتک ایتمه برده اعضا اولور

قره یغیلاده مجلس عمن کلایه ایتمه دفع مرتب اولور اعضایک نفعه بر زیاده حاضر بولورجه
ملازمه بیاورده اولور و لافه مذاکره تمامه اکثریتیه مشروط اولیانه حضوراتک حاضر بولانه اعضا
اکثریت و طیفه سینه قرار کبر اولور و ساوی ارا و فوجنه رعیت رای ایله عه ای دیور

قره یغیلاده برکجه شخصه معامه دعوانده طویک مجلس عمن هیئتک ایله هیئته برنه عرضیله و ردیکه حایره
اکر اولو عاقل اولدیه ماکریه دولت دیاجود اولور لیک تابع بولور لری مرجه واجته ایتمیک تیه ای دیور
عرضه راولور

ایضا لعمده صحنه دایم اولور
دیوانعالی محکم
مجازاً عاقل اولور
محکم طیفه
روایتا حکم اولور

قره یغیلاده مجازاً قانونه سینه دیاقوانیه معبوده ده برینک قعدیل تکلیف هیئت و کلایه عاقل اولدیه
کلایه اعضا و کلایه معوناتک دفع کتور و طیفه معذره وارنه نفع بولانه واراجره قانیه سینه وارور
قوانیه معبوده ده برینک تصدیق استقام صلاحیتدی اولفده اولور مقام حدیسه و استقامه طرفه وارنه
اولورنه اراده سینه معامه بویور ایسم قائم اولدیه وارنه لردنه و برینک ایضا لعمده و تفصیل اولدیه
لاجره سینه سوری دولت هول اولور

قره سینه یغیلاده سوری دولت باطرازه تنظیم اولدیه قوانیه لایحه کلایه معونات بعده هیئتک ایضا
بشخصه و قبول اولدیه صکره اجرای احکامه اراده سینه عهده یازرجه معامه بویور ایسم دستور لعمه
اولور و ایضا هیئتک برنه قاطبانه اولانه قانونه لایحه اولدیه برینک ایضا لعمده تکرار موقع
مذاکره بر خراب

قره لعمده یغیلاده بر قانونه لایحه اولدیه معونات بعده کلایه ایضا لعمده برینک و قونیه و هر بونیه رای
درینک ارا ایله قرار و برینک و بعد انقار کلایه مجوس ایجره و سن تکرار اکثریت قرار حاصل اولور
قبول اولدیه اولور

ملکوری تقدیریه رئیس وکلایم و جمعه ایله و هکیت تقدیر اولانه و صحابه با تقدیر لرزم کوردیم
هدوه مه لایر بریزم موقم صداره تقدیر ایله

رئیس وکلا
رئیس وکلا
رئیس وکلا

هکیت معرنا

ایله فقور کوردیم هکیت معرناک فقور اعضا شه هکیتیه دله هکیتیه بک نفس زکوره بره
اولمه اعتباریلر ترجمه اولنور

ایتمه بوردیم از انتخاب رای هغه فاده سن اولنورم مؤسسه صوره اوره فاقه لایر بقیه
اولنور هغه

ایتمه بوردیم هکیت معرنا اعضا شه حکومت ملور بی بر زاده هکیتیه استیج ایله من فقط
انتخاب اولنورم اعضا شه هکیتیه دله هکیتیه انتخاب اولنورم بوردیم ایتمه
یاد هکیتیه در فقط قبول ایتمه هکیتیه اولنورم

ایتمه بوردیم هکیت معرنا ایتمه اعضا شه هکیتیه اولنورم اولنورم اولنورم
اولنورم تا بقیه موقم هکیتیه هکیتیه هکیتیه اولنورم اولنورم
اکله ایتمه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه
ایتمه ایتمه اولنورم هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه
اولنورم اولنورم تا بقیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه
ایتمه اولنورم هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه

ایتمه ایتمه ده معرنا انتخاب هکیتیه دله هکیتیه بک اولنورم ده معرنا
سنه ده عبارت اولنورم فقط هکیتیه هکیتیه هکیتیه

ایتمه در دنجی نامه معرنا انتخاب هکیتیه بک اولنورم اولنورم
با سلا بوردیم

ایتمه بوردیم هکیت معرنا اعضا شه هکیتیه هکیتیه هکیتیه
هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه
ایتمه بوردیم هکیت معرنا اعضا شه هکیتیه هکیتیه هکیتیه
هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه

ایتمه بوردیم هکیت معرنا اعضا شه هکیتیه هکیتیه هکیتیه
هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه
ایتمه بوردیم هکیت معرنا اعضا شه هکیتیه هکیتیه هکیتیه
هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه هکیتیه

حکم

شعبه پنجم ماده قانون محضه توقیفاً طفا و در قلمرو نصاب اولنامه و بر این راه سینه در بیا ها کند
لا یغفلدر فقط استغفار از قبل انهور ها کند سینه در بین ماژر سینه و در قلمرو
در جرم اید حکومیه اوزر به خزن اولدی و من قانون محضه حکم تا بعد و ها کند و حکم را در
و طبع اولایه اوصاف این قانون را اید

شعبه پنجم ماده حکم کرده ه نوع حکم عفا جرمه اید و اعدا مات نسبه ما دونه و در در آنچه
تا نونت شرح اسباب من حکم حکم طوعه طوعه باور

شعبه پنجم ماده حکم حضور محکمه حقوقی خط ایگه لزوم کرد دیک و سناط مسره ط استک
اید بیدر

شعبه پنجم ماده بر حکم و طبع س داخه اول و عواطف ه و وید اید اولو اید اولو و سینه اشاع
اید من و بر که سینه و یا خور رو سینه ایگه اذنا اید حقیقه اولو با سناط قدیمه منطیل
و یا نون و من جائز انور مرکز من و عواطف کفایه ایگه اول سو قدره جرمه منعمه و عواطف
هکته خا اول حقوقه منعمه و جرمه ایگه انور

شعبه پنجم ماده ه دعوی خا اولی من حکم ده رو سینه اولو انما من اید حکومیه منطکی و عواطف
حکم حکمیه خا در
سینه پنجم ماده حکم در لو سناط من اناده در

سینه پنجم ماده عواطف سینه حکم سینه و عواطف من حکم نفعیه ده رو سینه اولو

سینه پنجم ماده حکم درک صوف و در نون و صد هکته در جرمه و نسبه و عواطف نون سینه

سینه پنجم ماده ه نام اید اولو اید اولو بعضه مواد منضربه رو سینه حکم ایگه حکم منعمه
خارج منعمه اناده بر حکم و یا خور حکم و بر مات صلاحتی خا منسوبه تسلیع نطقا جائز و کله فقط
تا نون منعمه اولی من حکم سینه سینه نو و حکم نون سینه سینه اولی من حکم و کله با و جرمه در
نوسینت عاقلان سینه ایگه سینه

این حکم در قلمرو نصاب اولنامه و بر این راه سینه در بیا ها کند
لا یغفلدر فقط استغفار از قبل انهور ها کند سینه در بین ماژر سینه و در قلمرو
در جرم اید حکومیه اوزر به خزن اولدی و من قانون محضه حکم تا بعد و ها کند و حکم را در
و طبع اولایه اوصاف این قانون را اید

سکانه در بخاراده لکچر چاکم حاکمیت صفتله دونک معای بر شق رادتی عرس سوج جمع اید من
سکانه بخاراده امور جرایده جهتو عیاره وقایه مؤر مدعی عیب بولرجه دونک و خلیف و درجانی
مافونه ایله تقیه قوجقده

دیوانعالی

سکانه بخاراده دیوانعالی اوتوز اعضاده مرکب بولرک اولی هئیه اعیانه و ادلی شورای دولت
و ادلی حکم تمیز و استیاف رؤسا و اعضانده قهر ایله تقیه و تقیه اولرجه هئیه اعیانه داره سوزم
کوردیکه پارادله سینه عصاره اولور و طلیس و کلایله حکم تمیز رؤسا و اعضانک دوانه دجهتو
علیه حرکت و ددی بر حال خاطر به انقاب نسیک ایلیانک یکنه

سکانه بخاراده دیوانعالی ایکی نفر اولرله بری داره انزایه بری دیوانه حکم داره انزایه طوق
عبارة اولرله برنک ادره هئیت اعیانه و ادره دیوانه تمیز و استیاف و ادره شورای دوله اعضانده
دیوانه طایفه ادره اعضا ایچسه قزایله انتخاب اولور

سکانه بخاراده بوداره شایسته اولرله دونک مهم اولرله اولرینه شمایه ادرتیه قرار دیرر دواره
انزایه ده بولنلور دیوانه حکم بولنر

سکانه طوقو بخاراده دیوانه حکم برسه هئیه اعیانه و برسه دیوانه تمیز و استیاف و برسه شورای دولت رؤسا
و اعضانده اولرله ادره دیوانه عالی اعضانک نیکمن بر نقرنده مرکب اولرجه داره انزایه طوقو حکم
لازم اولرینه قرار دیرلر و عصاره اعضا مرتبه نیک شمایه ادرتیه طلیس و خوانیه منزهه نطقیا
هکم ایدر حکمکی قابل استیاف و تمیز دکنده

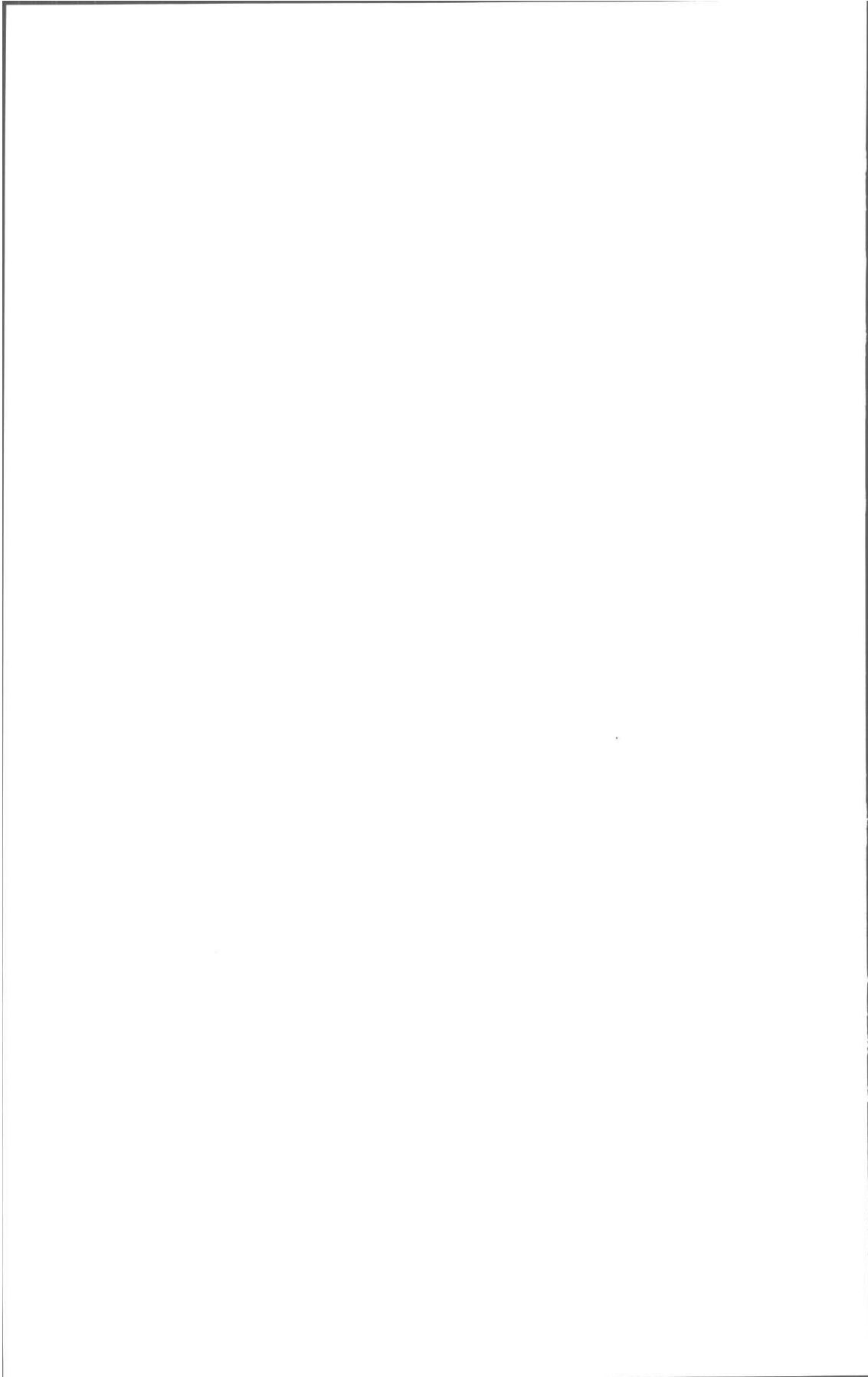
امور یاقه

طقیه بخاراده تطایف دونک لکچر بری بر قافونه ایله تقیه اولرجه وضع و توزیع و تحویل اولرجه

طقیه بخاراده دونک بودرس و ارادان و صایان تقیرین سیه قافونر تطایف دونک
وضع و توزیع و تحویل امره مستر اولرجه قافونه بودر

طقیه بخاراده بودر یعنی موازله عیوبه قافونر محکم عیوبه ماده جماده سرقیه و قبول اولور و ارادان

İKİNCİ EK'İN FOTOKOPİSİ

۵

قانون اساسی

ممالک دولت عثمانیه

۱ دولت عثمانیه ممالک و قطعات خارجیه و ایالات صناعیه و تجاریه و اصول اداره سی اساسیه شریفه اعطائیه
مستند و مربوطه

۲ ممالک دولت عثمانیه بکلیت وجود اولغده هیچ بر زمانه هیچ بر سبب انقراض قبول اینتر

۳ دولت عثمانیه نیک باحق استخوان شهیدیه و شهید ذکورک ماؤر بلاد عثمانیه و نه ایرک اولدورده مرکز اصیانه
و معائنیه یوقده

زان حققت یار شهید

۴ سلطنت سیم عثمانیه خلافت کبری اسلامیه علی هائز اولدورده سولطان عثمانیه اهل اول قریبوس و جهیم اکر اولدور
علاؤر

۵ زان حققت یار شهید حب الخلدیه و سیه اسلامیه حایسیه و تاجیه سیم عثمانیه نیک حکمده یار شهید

۶ دکلامه خلد و سیم و سیم توجیه و سیه اعصم و ایالات صناعیه نیک شرایط اصیانه لرینه
توضیحا ایرک توجیه و سکولات مزیه و خطبه لره نام یار شهید ذکره دول اجیه ایلم سولطان
عصه و عرب و صبح اعلاط و حرکات عکبره و لاف اطلاق سیمه و قانونیه نیک اجریس و محاکمات قانونیه
تصمیمه و باعقوبه و مجلس عمومیک عقد و تطبیق و لایحه لایحه مجریه نیک اعصم سیمه نیکه نیکه اولدور
شرایط حققت مقدسه یار شهید

سیم عثمانیه نیک حققت مجریس

۷ دولت عثمانیه تا بقیته بر نمانده اولدورک مجریس هر حققت و سیه و سیمه اولدورک بر اولدورده بلا استیاضا عثمانیه
تصمیمه اولدورده و عثمانیه صفت قانونیه نصیه اولدورده اهل اول کوره استیاضا و احاطه ایر یالور

۸ همی مالورک لایحه حریت شخصیه لرینه مالک و اولرک حققت حریت طومانیه و شرح و قانونیه نصیه
ایرینجی حدودی قاندر اتمامه مکلفه

۹ حریت شخصیه هر دول قاندره صورتیه هیچ کیم قانونیه نصیه ایرینجی سیم و سیمه و قانونیه نصیه اولدورده
اولدور اهل اوله تا عدل بر بر نمانده ایرینجی و سیم اولدورجه کیم نهم و سیمه هر سیمه کیم یار شهید اولدور

10 دولت عثمانیه دینه اسلام اوردیله موسسده بولاسم علی کوردیلهک و انرشیه خلقی و احکامی کوردیله
اینگله ایملیک شریکه مالک عثمانیه دینه کوردی اولدی ساک باطیم ایدانک سربسته ایدر دونه
تحت تأمینت ربه

11 ملایان قرضینه دونه هر کیم بیک کلیدی قانونا معیه برسی اولدیقه ایدر
تاریخه موسسده اولدی

12 دوطرفان سربسته حقوقه دونه بقی قانونه کوردی ایدر
تاریخه موسسده اولدی

13 بید عثمانیه نظام و قانونه داره سبب حیات و نصفه درازت ایدر هر کیم سربسته تأسیس اوردی
تاریخه موسسده اولدی

14 هر کیم اوردیله بر دیا بر قیاح کیتیک کوردی کوردی و کوردی هر کیم سربسته اوردی
بر ماده دونه لویک ایدر هر کیم سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی
عالم و مؤدیک ایدر سلب ایدر هر کیم سربسته اوردی

15 امر تریس سربسته معیه اولدی قانونه بقیه شریکه کوردی هر کیم سربسته اوردی
تاریخه موسسده اولدی

16 بید عثمانیه سربسته برسیه ایدر و انشم اوردی ایدر هر کیم سربسته اوردی
بوز عهده و هر کیم سربسته ایدر هر کیم سربسته اوردی

17 هر کیم سربسته ایدر هر کیم سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی
تاریخه موسسده اولدی

18 مالک عثمانیه بولیده اولدیله هر کیم سربسته اوردی اولدیله سربسته اوردی
دولت سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی

19 دولت دونه ایملیک و سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی
دولت سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی

20 هر کیم سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی
دولت سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی

21 هر کیم سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی
دولت سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی

22 هر کیم سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی
دولت سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی هر کیم سربسته اوردی

«۴» وکلای دولتی را بر مبنای مقامات احوال و اجراءات و در خصوص دو بخش حیاتی و قانون اساسی و تقسیم
و انطباق نهادی و حقوقی و نظامی و نظیر موارد استثنای و اموال میراثی اسرار ماده لایحه
مقرر و در اینجا همواره

«۵» معرفانه اعضا شده بری و با بر قاضی وکلای دولتی در دایره قیام و در این مورد هیئت وکلای
حقیقی مؤلفی موجب تسلیم بیان ایراد حاکم اولی هیئت معوناتک نظام داخلی هر چه
بوشو موارد گفته خواهد بود لازم کلامی کلمه کلیم فدا کرده می شود اولی شمرده تر شد و اولی در
شلیط مشر هیئت معوناته دیشته و بر یک تقریر بر یک طریقه نجات اوج کرده طریقه از غیر
نور پاور و بر شمر طریقه تحقیق لازم است و استقامت اولیاه دوران طریقه در اضا حاکم
ایضا اولی قدر عهده تسلیم شایسته مذکره اولی غیر از اکثریت بر شمر اولی غیر قرار بر یک هیئت
معوناته وکلای دولتی تسلیم اولیاه و اینها در اولی حاکم تر شد لیکن معوناته اولی
قبول ایراد بر یک مشر مضطرب محکم دیشته و استقامت طریقه طریقه جهت معوناته
تقریر ایراد معوناته اولی اجراء شده اولی در دین کیفیت و بر این علمه خواهد اولی

«۶» وکلای دولتی را بر مبنای مقامات احوال و اجراءات و در خصوص دو بخش حیاتی و قانون اساسی و تقسیم

«۷» معرفانه اعضا شده بری و با بر قاضی وکلای دولتی در دایره قیام و در این مورد هیئت وکلای

«۸» معرفانه اعضا شده بری و با بر قاضی وکلای دولتی در دایره قیام و در این مورد هیئت وکلای

«۹» معرفانه اعضا شده بری و با بر قاضی وکلای دولتی در دایره قیام و در این مورد هیئت وکلای

«۱۰» معرفانه اعضا شده بری و با بر قاضی وکلای دولتی در دایره قیام و در این مورد هیئت وکلای

«۱۱» معرفانه اعضا شده بری و با بر قاضی وکلای دولتی در دایره قیام و در این مورد هیئت وکلای

«۱۲» معرفانه اعضا شده بری و با بر قاضی وکلای دولتی در دایره قیام و در این مورد هیئت وکلای

«۱۳» معرفانه اعضا شده بری و با بر قاضی وکلای دولتی در دایره قیام و در این مورد هیئت وکلای

«۱۴» معرفانه اعضا شده بری و با بر قاضی وکلای دولتی در دایره قیام و در این مورد هیئت وکلای

«۱۵» معرفانه اعضا شده بری و با بر قاضی وکلای دولتی در دایره قیام و در این مورد هیئت وکلای

«۱۶» معرفانه اعضا شده بری و با بر قاضی وکلای دولتی در دایره قیام و در این مورد هیئت وکلای

«۱۷» معرفانه اعضا شده بری و با بر قاضی وکلای دولتی در دایره قیام و در این مورد هیئت وکلای

«۱۸» معرفانه اعضا شده بری و با بر قاضی وکلای دولتی در دایره قیام و در این مورد هیئت وکلای

- ٦٠ بر قانونك معنی تفسیر لازم كوردن امر عریبه سقاه ایسه بقیه معنی محکم تیزه و اداره ملیه
 وزارتیه سوازی دولت عاقدور
- ٦١ بر قانون لایحه اوله هئیت معونه بیله هئیت اعیان بیله اوقونیه و هئیت رای و برابره
 اکثریت از ایل قرا و برابریه و بعد انقراض هئیت مجورس ایچره و بی سزار اکثریت قرا هیله اولیقه
 قبول اولیقه اولی
- ٦٢ این هئیت اصولاً اعیان و قوه هئیت اعیان رئیس ریاست ایرد و هئیت اعیان ریاست
 صاخره و هئیت معونه هونق اولور
- ٦٣ بو هئیت وکلایه و یا اولیك كونه بی وکیلده و یا كنده اعضا لرین اعیان و یا خود سقا
 و عون اولیقه و مؤسسین بولمایه بر کسب کول اصالت و کول جماعت طرفینه و کالت برابره
 + نهاد سقوه کله اولیقه هائک اصلا قبول ایسه و امانه بری استماع ایرد
- ٦٤ هئیتك مدارك ساه ترکی اوزره جریه ایرد و مدارك اولیقه لایحه کوردن هونق طبع اولور
 موافق این کورده ایل اعضا توزیع اولور
- ٦٥ هئیتده و برابریک رای بکلیه اسره و یا خود اسیان شخص و یا خود رای خفه ایله اولور
 رای خفه اصونان اجلاس اعضا مظهره نله اکثریت از ایسه قرا و برابریقه
 هئیتك اعضا لرین اعلیسی معنی کدی رئیس اجلا ایرد
- ٦٦ هئیت اعیان
- ٦٧ هئیت اعیان اعضا سقاه سقاه معنی هئیت معونه اعضا سقاه سقاه معنی سقاه معنی سقاه معنی
 اوزره طوقریه طوقریه طرف هئیت بکلیه نصب اولور
- ٦٨ هئیت اعیان اعضا بقیه اولیقه ایچره آثار و فعال محموله و ثوبه و اعتمادین بایله و امور دوله
 خدایه محموله سن صوبه و معارف دولتده اولور و قوه یا سقاه سقاه بولمایه لازمه
- ٦٩ هئیت اعیان اعضا سقاه سقاه ایچره و کلایه دستاره و اولیك رأسه و اولیك
 و سوازی دولت و حکم اعضا سقاه هئیت اعیان اعضا سقاه ایچره و هئیت اعیان سقاه
 بو مؤسسینده برین قبول ایرد اعضا سقاه سقاه اولور
- ٧٠ هئیت اعیان سقاه برینک معنی سقاه اولیك خوقمه خقینه و برابریک برابریک اولی
 اعضا سقاه معنی و سقاه اگر اولیك خوقمه سقاه اولیك اولیك اولیك اولیك اولیك
 قورده و یا زبانه ایله قورده اعضا اولور

۸۰ با اراده سینه لکنت بیعت نامه فتح ایله هه قوروش عالم سعادت انی ابره فتح اولمه اوده عهمن بیعتیله
بجرا اجتماعه باشلا بجهده

۸۱ لکنت بیعت نامه اعضا سینه بری دفاتر ایله ویا اسبابه تجیره مشوره ده برینه دوچار اولور ویا
برادرده ندرک مجلس دولتم ایتیم ویا خود استقفا ایله ویا کونین ویا قون ناکورن جریله
اعضا ندره سر قظ اولور برینه نایبیت تدبیرت اجتهه بیعتک اوده برینه اوجوما وچوله
رکله تقیه اولور

۸۲ معنی اولور بیعت نامه معایرینه انتخاب اولور همه اعضا تک زمانه مایرین انتخاب عهمن مد ندرک ضمانت ندره

۸۳ بیعت نامه هر برینه برینه اجتماع تجیره هر ندره نکره بیک قورسه ویا ندره نکره ندره ندره ندره
دورون عروجه دریم هدره

۸۴ لکنت بیعت نامه رئیس و رئیس نایبیت و لا ندره آرتیه آرتیه ایله انتخاب ایله و رئیس اولدک انتخاب
اراده سینه ایله ندره اولور

۸۵ لکنت بیعت نامه مذاکره عهمنه فقط بر ماده مایرود طویرک مذاکره هه طریمه وکلایه بری ویا
لکنت برینه ویا خود اعضا سینه سینه زان طریمه لکنت ادره ندره لکنت اجتماع ایله ندره لکنت
ماده سینه لکنت لکنت بر ویا ندره آرتیه آرتیه ایله لکنت ایله لکنت ویا ندره لکنت
مذاکره عهمنه ندره

۸۶ لکنت بیعت نامه مدت درانت اعضا ندره لکنت طریمه ایله سینه لکنت ندره ندره ندره
ویا خود برجه نایبیت ایله ایله ویا اولدک ندره ندره ندره ندره ندره ندره
کس ندره اولدک ندره ندره ویا ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره
لکنت طریمه ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره

۸۷ لکنت بیعت نامه سوری دولته ترتیب اولور عهمنه ندره ندره ندره ندره ندره
ندره ایله ویا ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره
مقدارینه ویا ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره
وکیس ویا ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره

۸۸ هر بیعت نامه لکنت برینه ویا ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره
بجور اولور فقط ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره
استیضاحات حدوت اجاس ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره ندره

- ۱۰۰ امر جزایی ده حضورت لایحه و قیامه ملوک و علی عیون بولمجه و بوزک خلق یف درجهان قانونی تیزه
- ۱۰۱ دعای ترقیه لایحه ترقیه ده داور لایحه لایحه ترقیه ده رویش اولور

دیوانه عالی

- ۱۰۲ دیوانه عالی داور اعضاء ده مرکز بوزک اعلیٰ هیئت اعیانہ دایم سوزی دولت دایم لایحه تیزه
- ۱۰۳ دیوانه عالی اعلیٰ هیئت اعیانہ دایم سوزی دولت دایم لایحه تیزه
- ۱۰۴ دیوانه عالی اعلیٰ هیئت اعیانہ دایم سوزی دولت دایم لایحه تیزه
- ۱۰۵ دیوانه عالی اعلیٰ هیئت اعیانہ دایم سوزی دولت دایم لایحه تیزه

موازنه

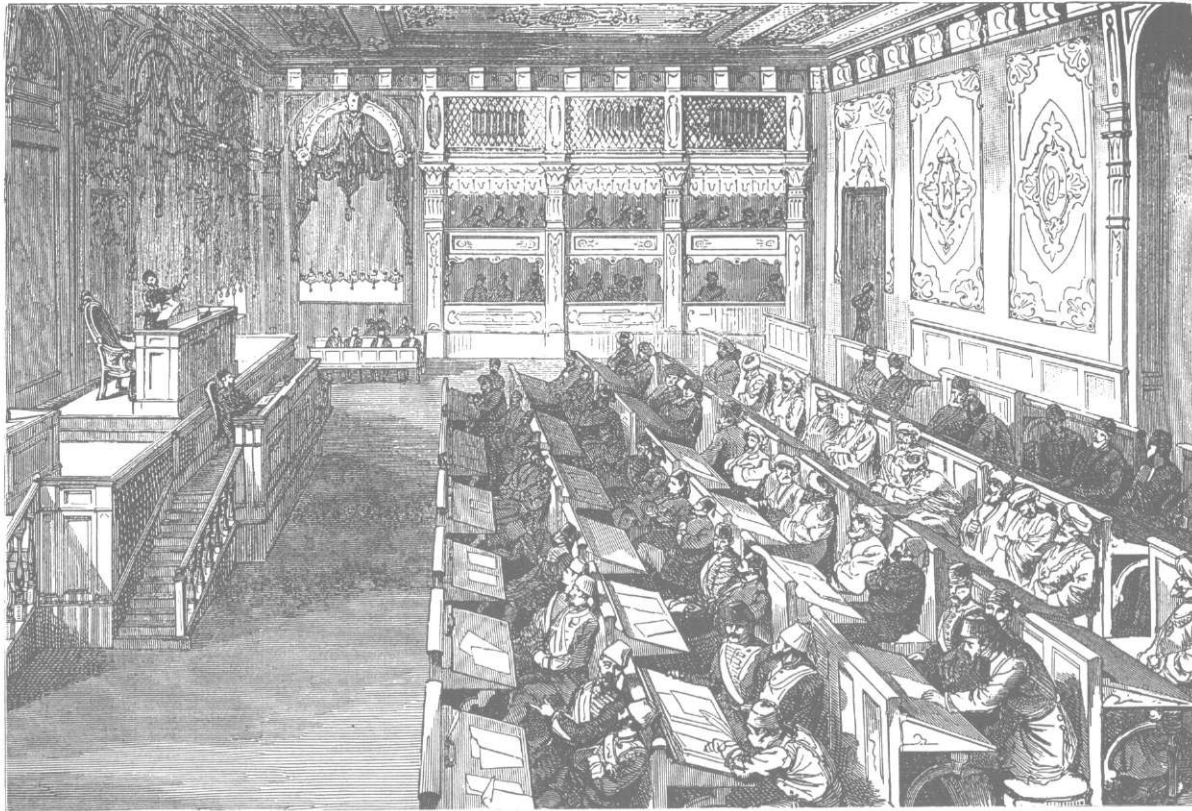
- ۱۰۶ تکالیف دولتک لایحه ترقیه تیزه
- ۱۰۷ موازنه دولتک داروات و مصارفات تقریبی سیه قانونه
- ۱۰۸ موازنه اعرامه قانونه اعرامه ماده ماده ترقیه و قبول اولور داروات و مصارفات لایحه ترقیه
- ۱۰۹ موازنه اعرامه قانونه اعرامه ماده ماده ترقیه و قبول اولور داروات و مصارفات لایحه ترقیه

حکم

- ۸۸ قانون وضعه توفیقاً طرف دولتہ نصب اولدی و بیله بنای شریف و بیله حاکم لایسقلار فقط استغفاری قبول اولور. حاکمکله قریباً و مسکله و بیله مؤثرینده دفا و دفا و بیله حاکمکله اوردیه اولدی رض قانون وضعه حکمکله تابعدر و حاکمکله و حکمکله مؤثرینده و بیله اولدی ارضاً حق استیفاقونه ارايه ایدر
- ۹۰ حکمکله کونوج حکمکله حاکمکله ایدر و عرف بحق نشینه مازونیه وارور ایچده نفعان ایدر. دفع اسبابی حکمکله حکمکله حاکمکله ایدر
- ۹۱ حکمکله حکمکله حاکمکله ایدر و عرف بحق نشینه مازونیه وارور ایچده نفعان ایدر
- ۹۲ حکمکله حکمکله حاکمکله ایدر و عرف بحق نشینه مازونیه وارور ایچده نفعان ایدر
- ۹۳ حکمکله حکمکله حاکمکله ایدر و عرف بحق نشینه مازونیه وارور ایچده نفعان ایدر
- ۹۴ حکمکله حکمکله حاکمکله ایدر و عرف بحق نشینه مازونیه وارور ایچده نفعان ایدر
- ۹۵ حکمکله حکمکله حاکمکله ایدر و عرف بحق نشینه مازونیه وارور ایچده نفعان ایدر
- ۹۶ حکمکله حکمکله حاکمکله ایدر و عرف بحق نشینه مازونیه وارور ایچده نفعان ایدر
- ۹۷ حکمکله حکمکله حاکمکله ایدر و عرف بحق نشینه مازونیه وارور ایچده نفعان ایدر
- ۹۸ حکمکله حکمکله حاکمکله ایدر و عرف بحق نشینه مازونیه وارور ایچده نفعان ایدر
- ۹۹ حکمکله حکمکله حاکمکله ایدر و عرف بحق نشینه مازونیه وارور ایچده نفعان ایدر

MİTHAT PAŞA

OSMANLI PARLAMENTOSU

